

Tao te ching (részletek) 3

Buji Ferenc: Tao te ching (tanulmány) 7

Dukay Barnabás versei 15

Grencsó István versei 17

Németh Zsolt: Hátrahagyott dolgok, apály idején (tanulmány) 22

Bertók László: Indul, megáll, tolat (versciklus) 28

Murza Tímea: „Voltam csak, mint a fa, mint a fűszál,
ami oda van nőve a földhöz” (Bertók László: *Priusz*) 30

Gabriel Garcia Márquez: Utazás Kelet-Európában (próza) 33

Monostori Imre: Csokits János közelében (esszé) 40

Csokits János levele Monostori Imrének 44

Jász Attila: Fényfohász (vers) 45

Urbán Csilla: Ének a pokol tornácán (Ilma Rakusa: *Love after love*) 46

Nyéki Gábor: Nincsen remény! nincsen remény!

(Krasznahorkai László: *Báró Wenckheim hazatér*) 51

Gál Ferenc versei 55

Háy János versei 57

Szegedi-Szabó Béla versei 62

Hegedűs Gyöngyi: Intrauterin fények

(Kárpáti Tamás kiállításáról) 66

Wehner Tibor: Ipari táj, ereszkedő angyalokkal

(Kárpáti Tamás képeiről) 72

Csendes Toll: Érintések (Muzsnay Ákos képeiről) 76

Truman Capote: Nyugati forgalom (próza) 80

Lábass Endre prózái 86

A borítón és a lapzárókon Lábass Endre fotói
Hegedűs Gyöngyi írásában a szerző saját fotói szerepelnek

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Bertók László költő (Pécs), Buji Ferenc filozófus (Nyíregyháza), Capote, Truman író (1924-1984), Csendes Toll- Jász Attila kultúrharcos (Gerecse), Dukay Barnabás zeneszerző (Bp.), Gál Ferenc költő (Szentendre), Grecsó István zenész (Bp.), Gy. Horváth László fordító (Bp.), Háy János költő, író (Bp.), Hegedűs Gyöngyi orvos, fotós, költő (Bp.), Lábass Endre festő, fotóművész, író, fordító (Bp.), Márquez, Gabriel Garcia író (Kolumbia), Monostori Imre irodalomtörténész (Tatabánya), Murzsa Tímea kritikus (Bp.), Németh Zsolt kritikus (Bp.), Nyéki Gábor kritikus (Bp.), Padányi Gulyás Gábor fordító (Solyvár), Scholz László fordító (Bp.), Szegedi-Szabó Béla költő, író (Bp.), Urbán Csilla kritikus (Budapest), Wehner Tibor író, művészettörténész (Bp.)

Előző számunk három kitűnő indián költőjének fordítója lemaradt a felsorolásból. Kade L. Twist, Linda Hogan és Heid E Erdrich verseit természetesen Gyukics Gábor fordította.

VII.

Ég és Föld örök, nincs magába zárt léte:
Örök a teremtés egyetemessége.
Ekként él a bölcs is, mert előrehátrál,
Mindenhol jelen van, mit sem tart magánál,
Melynek révén bármi: önnön középpontja,
A tökéletesség hálóját így fonja.

4 X.

Megőrizvén tested, s szellemed egységét,
Uralt légzésedben újszülött gyermeklét.
Ha lényed egyszerű, varázstükör-módra
Mutatja a létet, s így szép minden óra.
Uralkodóként az állam élén állva,
Legyél észrevétlen, tiszta fénnyé válva,
Mert ki észrevétlen, még nem lesz részvétlen,
Míg az Ég kapuit nyitja, csukja éppen,
Hisz e belső tartás: örök tettekésség,
Lényeglátó létbe ívelő egészség,
Anyai erőket működtetvén ebben,
Élj bár férfiúi, avagy női testben.
Így szülj gyermekeket, így szoptassad őket,
Így védelmezd, s fejlessz bennük nagy erőket,
Légy mesterük, míg nem lesznek önmagukká,
S tetteid így együtt: ama titkos Úttá.

A nagy erény csupán a Tao ruhája,
A felfoghatatlan első hasonmása,
Míg maga a Tao túlterjed az „Egy”-en,
Szavak útján nincs, ki nyomába eredjen.
Felülmúlhatatlan titkok titkossága,
Mégis minden forma tágas palotája,
Az összes létező valódi otthona:
Különbség, szétválás innen-, s túli foka.
Óh, elrejtett mélység, végtelen tágasság!
Megannyi csíra, s a szüntelen szabadság,
Mely csírák rejtőzök, de bennük a lényeg,
Akkor is, midőn majd megszületnek tényleg.
Neve mindöröktől fogva változatlan,
Keblében az őslét úgy forr, mint egy katlan,
A kérdésre pedig, mindezt honnan tudom?
Válaszom is rövid: „*csak*”. Járok az Úton.

6 LXXXI.

Az igaz szavaktól rendre menekülnek,
Mert szép hamisságok tetszenek a fülnek.
Aki józan, többé már nem vitatkozik,
Vitatkozóktól a józanság távozik.
Az igaz ismeret nem dolgok tudása,
Nem a lényeg csonka, kifordított mása,
Így a bölcs lénye csak az igazság tokja,
Bármije van, csak úgy övé, ha szétosztja,
Önmagát gazdaggá épp ezáltal téve,
Hogy más tulajdona lett saját személye.
Az Ég Útja áthat, minden sebzés nélkül,
A bölcs Útja láttat, szelíd, s el nem évül.

(Fordította: Padányi Gulyás Gábor)

Noha a távol-keleti vallások közül korántsem a taoizmus hívta fel a leginkább magára a nyugati ember figyelmét, mégis a taoizmus egyik szentkönyve, a Tao te ching (Daode jing 道德經)^{1*} volt az, amelyik a legnagyobb karriert futotta be Nyugaton: e kis

könyvecskének – első, 1788-as latin fordítása óta – közel háromszáz fordítása született különböző európai nyelveken, és magyarul is több mint tíz fordítása létezik. Első

Buji Ferenc 7

TAO TE CHING

magyar fordítója a teozófiai mozgalom egykori jeles képviselője, Stojits Iván volt (1907). A következő publikált fordítás a sinológus Ágner Lajos munkája (1943). Az úgyszintén sinológus Hatvany Bertalan – a neves irodalmi mecénás, Hatvany Lajos testvére – sajnos csak külföldön jelentethette meg fordítását (1957). A marxista sinológia legkiemelkedőbb képviselője, Tőkei Ferenc és a költő Weöres Sándor közös vállalkozásának eredménye széles közönség előtt is ismertté tette a Lao-ce művét (1958). A mindmáig legmegbízhatóbb, filológiai hűséggel átültetett változat, Tőkei Ferenc munkája egy, a kínai filozófiát bemutató antológia részeként jelent meg először (1964). A regényíró-publista Szentmihályi Szabó Péter nemcsak a mű fordítását, hanem annak szabad, vagy inkább meglehetősen önkényes parafrázisát is adja (1980). Az autodidakta sinológus Karátson Gábor fordítása elsősorban nyelvi szempontból tekinthető különleges kísérletnek (1990). Franco de Fraxino (a közelmúlt egyik neves magyar tudósának írói neve) az olasz tradicionális gondolkodó, Julius Evola fordítását, bevezető tanulmányát és kommentárjait ültette át magyar nyelvre (1994). Különös színfoltja e sorozatnak a magyar nyelven alkotó vietnámi Dao Ngoc Thang – részleges – fordítása (1997). Kulcsár F. Imre – a legújabban talált szövegvariánsokat is figyelembe véve – költői fordítással kísérletezett (2001). Ugyanebben az évben jelent meg a katonatiszt Máté János fordítása is (2001). Néhány évvel később egy „esszéus mester”, Rhasoda May (*alias* Varga Margit) készítette el a munka verses fordítását (2004). Szokatlanul hosszú, tizenegy éves csend után pedig új fordítást tarthatunk a kezünkben: Padányi Gulyás Gábor munkáját. E fordítás újdonsága az, hogy miközben a mű verses műfordítását adja, az eredetit szorosan követő prózai fordítást is tartalmaz. Ezen felül a kötet magában foglal egy alapos bevezetést is a könyvhöz a metafizikai tradicionalitás alapján, továbbá az egyes fejezeteket részletes kommentárok követik.

Mi lehet az oka a Tao te ching e különleges sikerének, annak, hogy számos ember érzett késztetést arra, hogy átültesse a maga nyelvére még akkor is, ha őt megelőzően már sokan megtették ugyanezt, sőt még akkor is, ha ő maga nem ismerte a mű eredeti kínai szövegét, hanem más – időnként 8 ugyanolyan nyelvű – fordításokból volt kénytelen dolgozni?

Nem könnyű válaszolni erre a kérdésre. Mindenekelőtt a meghatározó szempontok közül kizárhatjuk a mű költői értékeit. Szépirodalmi szempontból Lao-ce (Laozi 老子) munkája ha nem is jelentéktelen alkotás, de korántsem rendelkezik olyan erényekkel, amelyek magyarázatát adhatnák nyugati sikerének: aforisztikus részek keverednek benne rímes szentenciákkal, szójátékok, paradox mondások, rejtélyes képek, lírikus és poétikus elemek tarkítják a művet. Vagyis – mint ahogy azt a Tőkei–Weöres-fordítás kidomborítja – nincs egységes irodalmi jellege. Ennek ellenére időről időre megjelenik a törekvés, hogy verses átültetését készítsék el a műnek.

Természetesen sokat jelent az, hogy egy nagy vallás legfontosabb szent könyvéről van szó – de a Tao te chingen kívül egyetlen távol-keleti szentkönyvnek sem létezik ennyi fordítása. Ráadásul Távol-Kelet tele van különleges munkákkal, amelyek nagy részét nemhogy magyarrá, de még egyetlen európai nyelvre sem ültették át.

Úgy tűnik tehát, hogy specifikus tartalmi vonatkozásaiban kell keresnünk a Tao te ching különleges nyugati sikerének okait. Mindenekelőtt azt kell látnunk, hogy a könyv olvasása semmiféle előképzettséget nem igényel. Ez természetesen korántsem jelenti azt, hogy a megértése sem követel semmiféle előképzettséget, de olvasója mindenesetre könnyen gondolhatja azt, hogy megértette. A Tao te ching olvasójának nem kell tisztában lennie a könyv vallási-bölcseleti háttérével – már csak azért sem, mert ilyen háttér gyakorlatilag nem is létezik, illetve éppenséggel maga a könyv volt az, amely az egész taoizmus vallási-bölcseleti háttérét megteremtette. A Tao te ching tehát – némi túlzással – a kínai kultúra és a taoista bölcselet mindennemű ismerete nélkül is olvasható.

Ugyanakkor a könyv nyugati szemmel egyáltalán nem tűnik vallásos műnek. Hiányzik belőle mindaz, ami itt Nyugaton a *vallás* lényegét alkotja: hiányzik belőle egy vagy több olyan isteni személy, akihez a hívő tisztelettel vagy odaadással fordul; hiányzik az isteni és emberi szféra közötti kapcsolat ritualisztikus rendezettsége; hiányoznak belőle a morális előírások; hiányoznak belőle a dogmák. A Tao te ching ekképpen nagyon is kapóra jött annak a nyugati embernek, akinek a formális-doktrinális vallásosságából már elege van. Elege van részint azért, mert az uralkodó ideológia minden elképzelhető eszközzel *lejárat*a a vallást mint olyat, de elege van azért is, mert a kereszténység teljesen *immanentizál*ta magát – bár láthatólag még mindig nem olyan mértékben, amellyel az uralkodó ideológia elégedett volna. A nyugati

embernek tehát érthető módon elege van a nyugati típusú vallásosságból. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne élne benne a transzcendenciára irányuló igény. Mert a vallás – különösen annak hagyományos formájában – felszámolható, de nem számolható fel az ember igénye a transzcendenciára.

A nyugati ember ezt az igényt különböző módokon igyekszik kielégíteni: ennek egyik formája a New Age típusú kaotikus szub- és pszeudospiritualitás, másik – ezzel rokonságot tartó – formája pedig a spiritualitás távol-keleti változatainak kisebb-nagyobb mértékű elnyugatosítása. A Tao te ching pontosan ezen a vonalon jelent sokat a nyugati embernek.

A Tao te ching egyáltalán nem azt a képet sugallja magáról, mintha ezoterikus mű volna, s ez azoknak az olvasóknak, akik számára a könyv fontos, korántsem mellékes szempont: olvasói többsége ugyanis egyáltalán nem az „ezoterikus” érdeklődésű emberek közül kerül ki. Ebből következően a New Age típusú vallásosság számára a Tao te chingnek alig van jelentősége, és pedig pontosan azért, mert nem eléggé „ezoterikus”. Egy olyan ember, aki az angyalokkal való folyamatos kommunikációhoz, az aurához, az atlantiszi bölcsességhez vagy egyéb okkult extravaganciákhoz szokott, ízetlennek fogja találni Lao-ce munkáját. Ezzel szemben nagyon is ízletesnek találja Lao-ce munkáját az, aki ahhoz az általános kulturális térhez tartozik, amelynek produktumai még azok transzcendentális igényeit sem képesek kielégíteni, akikben ezek az igények csak halványan élnek. A Tao te ching ezen az általános kulturális szinten messzemenően kielégíti a „műkedvelő” spirituális érdeklődést. Teheti ezt azért, mert amennyire nem szükséges az olvasásához a kínai kultúra ismerete, éppen annyira szükséges hozzá bizonyos fokú intelligencia és kulturális háttér, amellyel viszont az olvasóközönség e típusa inkább rendelkezik, mint az „ezoterikus” érdeklődésű olvasók. Ráadásul enigmatikus megfogalmazásai kiváló lehetőséget biztosítanak az emberben rejlő „rejtvényfejtő ösztön” kiéléséhez. A Tao te ching tehát jellegzetesen az a könyv, amit bizonyos intelligenciaszint fölött bárki megérthet, de amit mindenki a saját szintjén fog megérteni. Ugyanakkor a Tao te ching anélkül képes kielégíteni a „műkedvelő spiritualitást”, hogy olvasójában felidéznie a nyugati vallásosság sajátosságait. Ráadásul a Lao-ce féle „passzivitás”, vagyis a nem-cselekvés (*wuwei* 無為) és a spontaneitás (*ziran* 自然) a *laissez-fair* kínai változataként hat, gondoskodva arról, hogy a nyugati embernek – aki pedig minden egyéb vonatkozásban nagyon is tisztában van azzal, hogy „semmit sem adnak ingyen” – a legkisebb áldozatot se kelljen hoznia, hanem szabadon megmaradhasson annak, aki.

Mindezen felül a Tao te ching távol-keleti, sőt nagyon sajátosan kínai volta ellenére is rendelkezik azzal a különleges tulajdonsággal, amellyel

Keleten és Nyugaton is csak nagyon kevés munka rendelkezik: *egyetemes érvényű*, vagyis fölötte áll annak a polarizációnak, amely a vallások szintjén megvalósult. És ebben az értelemben valóban nem vallásos mű. A Tao te chinggel ellentétben a taoizmus *mint vallás* éppen azért nem érdeklí

10 a nyugati embert, mert az már a vallási polarizáció síkjához tartozik. A nyugati ember visszataszítóan tartja azt, hogy egyes jelentékeny vallási személyiségek isteni rangra emelkednek, hódolat és imádat tárgyává lesznek. Ez a magatartás olyannyira beleivódott a modern emberbe, hogy még a magukat kereszténynek vallók is rendre maliciózan meg szokták jegyezni, hogy mind Buddha a buddhizmusban, mind Lao-ce a taoizmusban idővel isteni rangra emelkedett, megfeledezve arról, hogy ugyanez a folyamat – sokkal gyorsabban – a kereszténységben belül is lezajlott.

A szövegben ugyanakkor minden mélysége és enigmatikussága, sőt minden royalitása és spirituális arisztokratizmusa ellenére is van egyfajta „völkisch” jelleg. Viszont éppen ez az, ami könnyen elriaszthatja a modern embert. Ugyanis a Tao-te chingben igencsak nagy hangsúlyt kap az egyszerűségnek (*pu* 樸) és a tudatlanságnak (*wuzhi* 無知), a civilizálatlanságnak és az „ősközösségi primitivitásnak” az az eszméje, amely a mai ember számára ugyancsak idegen. A könyv mai nyugati olvasója azonban azt is láthatja, hogy mindezt nem azért preferálja Lao-ce, hogy aztán majd könyvével alapot szolgáltatasson az „uralkodó osztálynak” ahhoz, hogy akadálytalanul zsákmányolhassa ki a népet, minthogy a taoista értelemben hiteles uralkodó (*vang* 王) a minimális beavatkozás elvét vallja. Bárhogyan is legyen, a Tao te ching társadalmi-politikai vonatkozásai a modern ember számára még akkor is visszataszítóak, ha egyéb vonatkozásokban nagyon is hajlamos elismerni a szerző rendkívüli bölcsességét.

Ilyen módon nagyjából előttünk áll, mi az oka a Tao te ching rendkívüli népszerűségének olyan emberek körében is, akik semminemű érdeklődést nem tanúsítanak a kínai kultúra iránt, s akikben a transzcendens vágyak csak homályosan, manifesztálatlanul élnek. A Tao te ching sikerét éppen ez a *minimalista* olvasat biztosítja: a mű – társadalmi vonatkozásait leszámítva – pontosan kielégíti azokat a fölöttébb alacsony szintű igényeket és elvárásokat, amelyekkel a ma embere rendelkezik a transzcendencia és a spiritualitás vonatkozásában. Ráadásul megvan az a különleges tulajdonsága, hogy miközben *olvasása* bizonyos „numinózus” élményt kínál a ma emberének – rendszerint persze mindennemű szemléleti vagy életrendezési következmény nélkül –, semmit sem követel tőle. Ebből a szempontból akár azt is lehetne mondani, hogy a Tao te ching egy jellegzetesen modern mű.

Nos, ami a jelen könyvet illeti, az pontosan a Tao te ching e „minimalista” olvasatával szemben kínál egy alternatív, még hozzá *maximalista* értelmezést. A fordító – egyben a bevezető tanulmány és a kommentárok szerzője – nemcsak attól van nagyon messze, hogy egy New Age típusú vallásosság számára adaptálja Lao-ce munkáját, hanem attól is, hogy egy olyan művet adjon olvasói kezébe, amely az általános kulturális érdeklődésen belül felmerülő transzcendencia-igényt igyekszik kielégíteni. Ezúttal valami sokkal többről van szó: Padányi Gulyás Gábor azt keresi, mitől válhatott a Tao te ching harmadfél évezreden keresztül egy eleven, az egész kínai kultúrát és államiságot meghatározó vallás ihletőjévé. Mert ha a Tao te ching csupán annyi lenne, amennyit belőle az európai olvasat képes megragadni, akkor abból aligha lehetett volna az a mű, amellyé születésének helyén vált. Teljes szélességében és mélységében láttatni Lao-ce munkáját, úgy, hogy az mind teoretikus-doktrinális, mind pedig praktikus-spirituális vonatkozásban a legmagasabb értelmezést célozza meg: ez az, ami a könyv fordítójának ambíciója.

Aki hajlandó elindulni azon az úton, amelyen Lao-ce – fordítója és kommentátora segítségével – elindítja őt, az mindenekelőtt azt láthatja, hogy Lao-ce taoizmusa egy olyan doktrinális és egyben gyakorlati rendszer, amely a lét egészét átfogja. Metafizika, filozófia, individuális életpraxis, társadalmi gyakorlat, államelmélet, gazdaság, vallás, spiritualitás: ezek nemcsak mind jelen vannak benne, hanem egy központi princípiumon keresztül mindegyiknek egységes értelmezését adja. Ez persze csak a jelen körülmények között különleges, amikor a kereszténység a társadalmi lét sarkába száműzött vallás lett, amelynek jószerivel csak egyetlen terület vonatkozásában van önálló nézete: önnön doktrínáinak vonatkozásában. Azonban a kereszténység sem volt mindig ilyen.

Bár a Tao te ching és általában a taoizmus nem beszél kifejezetten a paradicsomi létről és az aranykori állapotokról, a hajdanvolt, prehisztórikus emberről mégis mindig úgy ír, mint aki sokkal inkább birtokában volt a *taónak* – az élet életfelettség jegyében álló helyes útjának –, mint az éppen aktuális kor embere. Vonatkozik ez a Tao te chingre, illetve a Kr. e. VI-V-IV. század emberére is. A taoista adeptus – egyfajta primordiális nosztalgia jegyében – valamiképpen azt keresi és igyekszik megvalósítani a történelemben, ami a prehisztórikus embernek még birtokában volt. Éppen ezért joggal fogalmaz úgy László András, hogy a történelmi taoizmus egyfajta őstaoizmus újragalmazása.

Mi az, ami Lao-ce szerint megrontotta az embert, illetve mi az ember megromlásának jele és következménye? Mindaz, amire mi kulturális és civilizációs vívmányként büszkék vagyunk, legyen az erkölcs, jog, tudomány,

politika, oktatás, művészet, gazdaság és gazdagság, élvezet, kényelem – hogy ne is beszéljünk az egoizmus és a hiúság magától is burjánzó, de intézményesen is terjesztett formáiról. Lao-ce szerint mindezek csupán annak kompenzálására szolgálnak, amit az ember a „*tao útjáról*” letérve elveszített. Az a bölcsesség, ami a hajdani ember sajátja volt, a *meg nem különböztetés bölcsessége*. A meg nem különböztetés bölcsessége az a bölcsesség, amely a sokban az egyet – az Egyet – látja. És a történelemnek pontosan ez a szemlélete jelenik meg a zsidó-keresztény szentírás első lapjain is, hiszen az ember bukásához és Paradicsomból való kiűzetéséhez éppen az vezetett, hogy evett a jó és a rossz tudásának – vagyis a megkülönböztető tudásnak – a fájáról. A Tao te ching tehát a történelemnek és általában az összes kulturális és civilizációs vívmánynak egy olyan szemléletét képviseli, amely lényegileg összhangban van a történelmi kereszténység történelemszemléletével, s ugyanakkor homlokegyenest ellentétes annak a világnak a történelmi felfogásával, amelyben – paradox módon – Lao-ce munkájának oly nagy sikere van. Valódi metafizika és spiritualitás sosem lehet progresszivisták, hiszen a progresszizmus szerint a kiindulópont mindig alacsony és primitív, s ha a kezdet lent van, akkor az minden fejlődés ellenére is megmarad annak a konstans fundamentumnak, mely a belőle kifejlődő formákat „visszavárja”.

A Tao te ching egyik sajátos vonása, hogy szorosan összekapcsolja a spiritualitást és a metafizikát a politikával: egyrészt alárendeli a politikát a metafizikának abban az értelemben, hogy az uralkodónak és uralmának is az ég útját kell követnie; másrészt alárendeli a politikát a spiritualitásnak abban az értelemben, hogy az uralkodónak olyan módon kell uralkodnia, hogy uralma ne akadályozza, hanem éppen hogy segítse alattvalóinak az ég útjára való visszatalálását. Míg tehát a metafizika az *ok*, a spiritualitás a *cél* szerepét játssza e taoista metapolitológiában. A politikának ez a fajta alárendelődése metapolitikai szempontoknak teljesen idegen és elfogadhatatlan az Isten halálának korában élő modern ember számára, aki a vallást egy *hobby* szintjére szállította le – de korántsem volt az például a középkor keresztény embere számára. Az a metafizika, amely nem így gondolkodik, meghazudtolja önmagát, mert a metafizikához *per definitionem* hozzátartozik egy létszint, mely messze fölötte áll a politika létszintjének, s amelyeknek ilyen módon hierarchikus kapcsolatban kell állniuk egymással: a magasabb az, amely meghatározza az alacsonyabbat.

Bár a Tao te ching korántsem egy dogmatikai kompendium vagy egy morális kódex, ennek ellenére nagyon is határozott felfogást képvisel mindkét vonatkozásban. Ennek ignorálása hiábavalóvá tesz mindenféle lelkesedést a taoizmus iránt. A taoizmus nem egy szétfolyó, doktrínátlan, érzésekben és attitűdökben kimerülő rendszer. Alapvetése az, hogy a *tao*

nemcsak minden dolog végső forrása, hanem – ebből következően – egyúttal mindennek a „működési elve” is. A *tao* tehát itt és most is jelen van és hatékony. A taoizmus vonatkozásában ilyen módon messze vagyunk attól a bárgyú „deista” felfogástól, amely szerint a Princípium mandátuma kezdeti tetteivel (teremtés/formálás) lejárt, s attól fogva a világ saját útját járja, amit a Princípium távolról, ölbe tett kezekkel szemlél. Ez – vagyis a „deizmus” – egyszerűen a felvilágosodott ember önértelmezésének és vágyainak szubfilozófiai vetülete. A *tao* az individuumtól és a kollektívumtól egyaránt egy bizonyos szemléleti, gondolkozási és cselekvési módot kíván, s így megvan a maga elméleti és gyakorlati *igazsága*, amely viszont homlokegyenest ellentétes a modernitás elméleti és gyakorlati igazságával.

Ami a „gyakorlati igazságot” illeti, a Tao te ching elutasítja mindazt, ami az ember individualitását, személyes önmegvalósítását szolgálja – s amelyeket legfőképpen *vágyak* táplálnak. Éppen ezek az akadályai annak, hogy a *tao* megnyilvánulhasson az emberen keresztül. A *tao* tehát de-individualizál, s ugyanakkor univerzalizál. A taoista adeptus nem önmagát képviseli, hanem pusztán eszköze egy magasabb, egyetemes princípiumnak: a *taó*nak. Ahhoz azonban, hogy a *tao* eszköze lehessen, nem építenie kell, hanem le kell bontania valamit (*jing* 淨 – megtisztulás), mert ha megszűnnek azok az individuális készítetések, amelyek az embert ide-oda rángatják, akkor szabadon kibontakozhat eredendő természete és az egyetemes *tao* hatása. A taoista önmegvalósítás tehát homlokegyenest ellentéte a modern ember önmegvalósításának: míg ez utóbbi az emberben rejlő egyéni készítetések és ösztönzések kiteljesítése az ember végső lényegét alkotó univerzalitás rovására, addig az előbbi ennek az univerzalitásnak a kibontakoztatása az individuális ösztönzések rovására (*shaosi* 少私 – a személyes érdeklődés felszámolása). S bár a taoizmus a spirituális praxis vonatkozásában merőben más „stílust” képvisel, mint a kereszténység, a kettő között mégis jól látható az analógia, ha arra gondolunk, hogy a keresztény embernek nem a saját – individuális – akaratát kell követnie, hanem lényé és léte egészét alá kell rendelnie az egyetemes isteni akaratnak. És akár szabadon hagyja önmagán keresztül kibontakozni a taoista ember a *taót* a nem-cselekvés révén, akár alárendeli magát a keresztény ember Isten akaratának, mindkettő ugyanazt szolgálja: hogy eredendő intaktságát visszanyerve visszaformálódjon a Princípium „képére és hasonlatosságára”.

A Tao te ching annak köszönheti rendkívüli sikerét Nyugaton, hogy olvasójának nem kell hívővé válnia abban az értelemben, ahogy a Biblia olvasójának hívővé kell válnia. S ez így is van: a Tao te ching nem követeli meg olvasójától azt, hogy hívővé váljon – viszont megkövetel tőle valamit, ami

ennél sokkal több: megköveteli tőle önmagának és a világnak egy olyan látásmódját, amely éppen ellentétben áll a modern ember világlátásával és önértelmezésével, megköveteli tőle a gondolkozásnak és a cselekvésnek azt a formáját, amely tökéletesen idegen a modern ember gondolkozási és cselekvési mintáitól. Mindezt persze csak attól követeli meg, aki a benne foglalt tanításokat komolyan akarja venni. A Tao te chingnek az a fajta modern irodalmi avagy kulturális olvasata, amelynek sikerét köszönheti, a könyv egész szellemével szemben áll, és csupán arra használ fel egy kétezer-ötszáz éves munkát, hogy a maga posztkeresztény szekuláris fel fogását igazolva lássa benne.

A modern ember a Tao te chingben valami olyannal találkozhatott volna, ami „több mint vallás” – de olyan valamit csodált meg benne, ami „kevesebb mint vallás”. Ennek ellenére – másfelől pedig éppen ezért – a Tao te ching egy sajátos lehetőséget kínál a modern ember számára: anélkül, hogy felébredt benne azokat a sztereotip vallásellenes reakciókat, amelyeket a felvilágosodás ültetett el benne, mégis megmutathatja neki a vallásnak azokat a – többnyire vallásfölötti – dimenzióit, amelyek a kereszténységnek is éltető lényegét alkotják, de abból már rég kivesztek. És ez az a szándék, amelynek Padányi Gulyás Gábor fordítása és kommentárjai a szolgálatában állnak.

* A kínai szavak, nevek tudományos – pinyin – átírását, illetve eredeti kínai változatát zárójelben közöljük.

Ha a Tudás Napja fölkel a Szív Egében
s Fénye beragyogja Lényedet,
a színlátó szemnek nem sokat mutat,
de a közeledben mindenki érzi Lényeged.

Dukay Barnabás

Szívünk szín-tiszta érzelem,
ha ügyelünk arra
személyes érzés ne taposson
a nyíló aranyvirágra.

A sok én véletlen összevisszasága
s az egy-én tudható rendje
titoknak tűnő egyszerűség,
mint a szent edény, érinthetetlen, egység,
felfoghatatlan egyenlet,
tér, meg-tér, végtelen.

HAMU SINCS ÉS NINCS SALAK

úgy fogynak a napok
szépségük fátyol mögé
rejtve
nem láthatom

emlékek égnek
ki nem alvó lángok
hamu sincs
és nincs salak

csak selymesfényű
üveggolyó
könnyként
arcomon
szalad

18 NEM VOLT MÉG ÖLELÉS

Denise-nek

a lélegzetvétel gyakoriságával
gondol az akkori nyárra
mikor megpillantotta
majdani feleségét
a város megkopott strandján
betonra terített szövőgyári pléden
dideregve
törölközővel takargatván
libabőrös testét

aztán már együtt maradtak
a lány tolta biciklijét
a patak mellett
ő kísérte
át a zsilip keskeny hídján
el a tekepálya előtt
kanyarodván a sarkon
a gesztenyefás utcára
egész a megereszkedett
kapuig

és nem volt még ölelés sem
csak közös életük
első szerelmes délutánja

AJTÓTÓL KAPUIG

19

az éjszaka
eseménytelen csöndjében kereső
csigák
hátrahagyott ezüstös jelei
csíkozták
azt a rövid utat
keresztül-kasul
ajtótól-kapuig

és hernyórágta
nehéz-zöld fügebokor levelek
vibrálnak
időtlen-idők óta

mikor is
egy kép nélküli
gázlángkék villanás
felfoghatatlan ideje alatt
bukott át a valóságba
s mint az elkattintott
polaroid nyersanyagon
a semmiből sejlettek elő
vonalak

egyre fájóbban
egyre érthetőbbé
és felfoghatóbbá
a részletek

még el sem ért
ajtótól-kapuig
de már
megérkezett

20 MARADNI CSENDEN ÜLVE

hús pincében
ülni csendben

szénszag-faforgács
poros falon nyúló
árny
sarokban fűrészbak
tompá fejsze
fényesre
kopott
szívlapát
s
gondolni szépre
nem harsány képregényre
kik velem voltak
arra a pár emberre
könnyeket törölni
s maradni csendben
ülve
csak
egyet szólni majd

ámen

MÁR JÓ IDEJE

21

a csónakosokra várunk
már jó ideje
egyre többen
elszórtan
az ónszürke kavicsos fövényen

teendőinket magunkhoz szorítván
nem tépelődvén törve az időt
hogymi aktuális
vagy halaszthatatlanul esedékes

szótlan

fixálva a távot
pirkadattól vaksötétig
kőszobrokként
némelyikünk
viseltes
second hand kabátban

rendezetlen sorainkon
át-át pislant a
szórt fényű folyó

már jó ideje
a csónakosokra várunk
egyre többen

HÁTRAHAGYOTT DOLGOK, APÁLY IDEJÉN

*Csak hagyni kellene, hogy áradjon, csordogáljon,
elsimítson, mint folyóvíz a kavicsot, vagy hagyjon
rezdületlenül, mint az álmétkodástól megtorpanó
szél a víz tükrét. Ami tükör is, áttetsző is. Belé látok,
de látom magamat is, az éppen belé látó magamat.*
(önmottó)

Az esőáztatta, homályba borult utcán a hideg szél szemetet kerget. Kukák tartalmát, plakátfoszlányokat, újságpapírt, rongyokat, sörös dobozokat, pénzt, részvényeket. Időnként hangok. Néha talán lövések. Minden széthullott, minden érték elenyészett.

Posztapokaliptikus víziókat keltenek azok a videók, amelyek Grensó István és Dukay Barnabás első közös muzsikálásáról készültek 2015. november 18-án, az Auróra nevű hely pincéjében. A képek éppen technikai tökéletlenségük által válnak széppé és mélyen esztétizálttá, teret nyitva egy olyan értelmezésnek, hogy a felvétel valamikor a civilizációnk szétfoszlása utáni időben készült, ahol túlélők titkos odúkból zajló zenei, kulturális szeánszokon idézik meg a múltat, amire talán elveszett aranykorként reflektálnak. (Éppen ezért maradéktalanul illik erre a lemezre is, amit az Art Ensemble of Chicago használt mintegy mottóként több albumán: *Ancient to the Future*.) A benyomásokhoz a képeken túl persze kell a zene is, ami kortalan és címkéék, kategóriák közé győmszölhetetlen. Ha minden külső igazodási pont, minden keret összeroskadt, csak a belső rendre lehet támaszkodni. De mennyi az esély arra, hogy két autonóm belső rend között mások számára is értelmezhető, sőt élményt nyújtó interakció alakuljon ki, adott esetben éppen a zene nyelvén? Őszintén szólva, fölöttébb csekély, előre nagyobb tétet semmiképpen nem érdemes bmondani. És mégis, ott az Auróra pincéjében létrejött, megteremtődött, alakot, formát öltött valami, mikor két egymástól nagyon eltérő, és korábbi pontjain semmilyen módon nem kapcsolódó pályát bejárt zenész számára kiderült, hogy értik egymást és rengeteg mondanivalójuk van egymásnak.

Az első találkozást akár rendszeresnek is mondható közös fellépések követték, amelyek többségéről készültek felvételek, így az együttműködés kifejezetten jól dokumentáltnak mondható. A Grensó-Dukay duóhoz alkalmanként csatlakoztak más zenészek is, 2016 áprilisában Benkő Róbert bőgőzött velük, novemberben pedig Holló Aurél ütöst vonták be a 23 közös muzsikálásba. Tulajdonképpen már az Aurórában adott első koncert befejeztével evidensnek tűnt, hogy Dukay Barnabásnak és Grensó Istvánnak érdemes lenne a stúdió által kínált lehetőségekkel is élve rögzíteni a kibontakozó új zenei világ gyümölcseit. Hála a Hunnia Recordsnak, 2016 márciusában lehetőséget kaptak arra, hogy két napot a stúdióban töltve felvegyenek sokórányi anyagot. Az ebből készült első válogatást tartalmazza a *Hátrahagyott dolgok apály idején* című lemez.

Az zongora-szaxofon felállású duó nem mondható szokványosnak sem a jazzben, sem a kortárs zenében. A mai fogyasztói igények számára ez a felállítás nem különösebben vonzó, miközben kétségtelenül formai önkorlátozást is jelenthet ennyire redukálni egy zenekart. Ez is oka lehet annak, hogy a jazzben csak a legkiválóbbak vágtak bele ilyen összetételben felvételeket készíteni, ugyanakkor voltak olyanok, akik kifejezetten előnyben részesítették ezt a formációt, így Steve Lacy és Mal Waldron tucatnyi duó lemezt vet fel, de említhetjük Aki Takase és Rudi Mahall, Joseph Jarman és Marilyn Crispell, Joe McPhee és John Snyder, Archie Shepp és Horace Parlan, vagy az e sorok szerzője által nagyra becsült Marion Brown és Mal Waldron, illetve Archie Shepp és Mal Waldron duókat. Ezek a zenék azonban mind belül maradnak a jazz paradigmán, ennyiben nem előképei a *Hátrahagyott dolgoknak*. Ha ilyeneket keresünk, egyrészt Cecil Taylor és Anthony Braxton 2007-es londoni első közös fellépése említhető, ahol Tony Oxley ütős hangszereken és William Parker bőgőn voltak a társaik. A spontán együtt zenélés minőségében, lelkiületében talán ez vethető össze leginkább Dukay és Grensó zenei univerzumával. Másrészt mindenképpen érdemes megállni egy szóra Anthony Braxton és Szabados György emlékezetes közös fellépésénél, illetve a Szabraxtondos című lemezüknél, annál is inkább, mert Grensó Istvánnak Szabados talán a legfontosabb zenei, intellektuális és spirituális mestere, ugyanakkor tisztelője Braxtonnak is. A Szabados–Braxton kooperáció mégsem ad kulcsot Dukay és Grensó zenéjéhez, véleményem szerint több okból sem. Egyrészt hiába párját ritkító az Ockegham-től Bachon, a késői Liszten és Satie-n át napjaink zenéjéig terjedő zenei horizont, ami mind jelenidejű Dukay Barnabás gondolkodásában, referenciái között Szabados és Braxton nem szerepeltek. Ennél is fontosabbnak ítélem azonban a zenészek közötti viszony természetének különbözőségét, aminek döntő hatása van a LÉTre-jövő, megteremtett zenére is. Mint a Grensó Kollektíva Derengés című

albumához írt ajánló soraiból is kítűnik, Braxton és Szabados között kölcsönös, őszinte tisztelet, illetve ennél is több, szeretetkapcsolat állt fenn. Ugyanakkor egymással diagonálisan ellentétes életvilágokban szereztek tapasztalataikat és igyekeztek megvalósítani zenei elképzeléseiket.

24 Braxtonnak a pénz és a gazdasági érdekek egyre ridegebb pressziójával, Szabadosnak pedig a kommunista rezsim intoleráns és alpári diktatúrájával szemben kellett megőrizni alkotó tevékenységének szabadságát. A mindkettejük részéről adott kiemelkedő technikai felkészültség és az egymás iránti érdeklődés és nyitottság mellett a hidat a közös muzsikáláshoz a darabok megkomponált részei jelentették. Fontos kiemelni és aláhúzni, hogy bármennyire bonyolultak és nagy figyelmet igénylőek a Szabados–Braxton együttműködés darabjai, többségükben megkomponált váz körül indázó, összehajló, különváló improvizációkat hallunk, melyek egyfajta zenei átjárót építve tették lehetővé a két erőteljesen különböző világú zenész találkozását.

Teljesen másnak látom a Dukay–Grencsó együttműködés lelki és intellektuális prekondícióit. Ők egy közös spirituális teret létrehozva, vagy ilyenbe belépve, zenei formájú lenyomatokban engednek rálátást az ott szerzett, megélt tapasztalataikra. Anyagtalan, légies lelkületet rezgetnek. Ha feltétlenül címkézni kellene a *Hátrahagyott dolgok...* darabjait, radikális és szabad zenekarzenének mondanám. Radikális, mert közvetlenül nem következik semmilyen előzményből, és radikális, mert füttyül sikerre, elismerésre, pénzre, kritikára és közönségre, minden külső szempontra, csak a saját törvényeinek engedelmeskedik. Ezáltal nyeri el másik attribútumát, a szabadságot, ami mögött ott van a két muzsikus személyiségének kikezdehetetlen szellemi autonómiája, szabadsága is. És zen annyiban, amennyiben közvetlenül a lét teljességére, a dolgok lényegére mutat, üresjáratok nélkül.

A lemezen spontán, „rögtönzött” darabok hallhatók, de fontos jelezni, hogy a rögtönzésnek semmi köze az esetlegességhez, a pillanatnyi érvényességhez. Grensó István és Dukay Barnabás öntörvényű, határozott, erős egyéniségek, akiket belső rend vezérel, ugyanakkor nyitottak is, és ezzel a nyitottsággal integrálnak új impulzusokat belső rendjükhöz. Ezáltal lehetséges, hogy az első személyes találkozásuktól, az emlékezetes Auróra esttől meggyőző, érett, számos szempontból új fejezetet nyitó zenék áradnak belőlük a *Hátrahagyott dolgok...*-ig és tovább. Megjelenésében, a közölt információkban is nagyon következetes, összeszedett a lemez, üzeneteket küld, támpontokat kínál a szerzők gondolati, spirituális világának megközelítéséhez. Grensó István *Az építményeken túl* című verse – ami a nyitó darab címe is – segíti az érzelmi ráhangolódást a zenére. Az album címe is rímel a korábban felvetett posztapokaliptikus vízióra: a darabokra hullott egész romjai között a zenészek, mint sztalkerek járnak, a hordalékból kiemelnek valamit, magasba tartják, megszemlélik, beszélnek/zenélnek róla, aztán felteszik a

kis parti futóra, vagy elhajtják. A darabok címeiben további Grecsó-versek köszönnek vissza (*Várni visszafajtottan, Valamihez mérten*), jelezve, hogy többről és másról van itt szó, mint holmi könnyed együttjammelésről, a világ mibenlétéről fogalmazódnak meg konzisztens állítások. A hallgatók tájékozódását a lemezborítón Stevan Kovacs Tickmayer értő és pontos 25 bevezetője támogatja. Az albumon 11 darab kapott helyet. Közülük 6 Dukay Barnabás (zongora) és Grecsó István (szoprán, alt és tenor szaxofon, basszus klarinét, fuvola) duója, míg 5 darabban közreműködik Szemző Tibor (piccoló, fuvola, basszus fuvola) és Miklós Szilveszter (ütőhangszerek). Szemző és Miklós érzékenyen hangolódott rá kifinomult effektusokkal Grecsó és Dukay összeszokott, egylelkű zenéjére, szükség szerint gazdagítva annak hangzását. Külön említést érdemel Miklós Szilveszter, aki zörejeivel, koppanásaival, dobbanásaival emancipált instrumentumként, és nem ritmusszekcióként használja hangszereit, és még véletlenül sem üt egyetlen jazzes ritmust sem.

Néhány kósza gondolat magáról a zenéről. A nyitó darab, *Az építményeken túl* olyan, mint a színházban a függöny, csak nem nehéz drapéria, hanem finom szövetű hangfátyol, nyitány, ami sejtet, bepillantást enged, majd könnyedén fellibben. Az *Írott kő* öt és fél perce eseménydús és megmutatkozik benne mindaz a gazdagság, ami Dukay és Grecsó zenéjét jellemzi. A szaxofonra épülő lassú felvezetés után a zongora és a dob ritmusváltásával felgyorsul, s noha természetesen spontán darabról van szó, a négy hangszernek a fuvola staccatoival összefogott pontos illeszkedése – mint másutt is több helyen – a megkomponáltság hatását, benyomását kelti. A *Csipetnyi só* a zongora kevés hangból építkező, magával ragadó játékkal indul, ami felmutatja mindazokat az erőnyeket és szépséget, ami jellemzi Dukay munkáit. A tenor lírai motívumokkal kapcsolódik be, aztán úgy haladnak tovább, mint egy csendes alkonyi sétán a parton, apály idején. A *Várni visszafajtottan* gyönyörű példája a négy művész spontán egymásra hangolt-ságának. Dukay a zongora húrjait manipulálva csal elő hangokat és ütemeket, Miklós Szilveszter diszkrét zörejeket hallat, Szemző fuvolájának minimalista dallama adja a darabon végighúzódó vázat, a szerkezetet a basszus klarinét teszi teljessé. Kifejezetten izgalmas hatást kelt az együtt nagyon ritkán hallható fuvola és basszus klarinét. A darabot hallgathatjuk úgy is, mint a címében jelzett feszült állapot zenei érzékeltetését, de ugyanakkor árad benne a játékoság, ami tán az iróniától sem mentes. A *Valamihez mérten*-ről azt mondhatjuk, jellegzetes Grecsó –Dukay hangzás. Az első harmad pörgése után a középső részben kis motívumokkal, hangokkal adnak impulzusokat egymásnak, végül a szaxofon hoz be egy dallamot, megforgatják kicsit, aztán csendbe oldják. A *Holdárnyékban*-t Grecsó egyik kedves fúvósának, Yusef

Lateefnak dedikálták, hangképekben idézve meg az idős Lateeffal készült lassú, szép film meditatív hangulatát. Kevés hangból épített béke és belső harmónia a zongora húrjaiból, fuvolából, basszus fuvolából és ütőhangszerekből elővarázsolva. Zongorán és basszus klarinéton előadott öröm-

26 zene a *Könnyedén emeld*, az egyetlen jazzként címkézhető szám a lemezen. A *Barlangezene* csupa titok. Dukay először a preparált (vagy csak lefogott) zongorahúrokból varázsol ritmust, kicsit marimbás jelleggel, amihez Grencsó a fuvola billentyűinek zörgetésével társul, aztán fuvola hangképeket illeszt a zongora kínálta alapok fölé, majd elcsendesednek. A szám akár lehetne a *Holdárnyékban* folytatása, második tétele is. Az *Apró partfutó* kiváló zongora – szoprán szaxofon kamaradarab. Nagyszerű példája annak, hogy Grencsó szabadon szárnyaló szaxofonjátékát miként tudja keretbe foglalni Dukay zongorázása, sokdimenziós tükröződésekkel.

A lemez szerkesztése úgy hozta, hogy a *Barlangezénél* az *Apró partfutó* kivételével a darabok egyre inkább a csendről szólnak, mondhatnánk úgy is, hogy csenden túli zenék. Dukay Barnabás zeneszerzőként is ritka tudatossággal viszonyul az időhöz és ekként bánik a csennel is. Lemezein pontosan kiméri és közli is a darabok közötti szünetek/csendek idejét. A *Lassan kúszó árnyak, meszelt ház falán* az ő kéznyomát mutatja. A kompozíció első harmadában, ha kimérenénk, de facto jelentős időt tenne ki a csend. Az sem szokványos, hogy az egész darab egyetlen erőteljes zongorahang körül szerveződik, amihez aztán csatlakozik egy másik, aminek az otléte triviális, amikor már elhangzott, de kevesen mondanák meg előre, hogy az következik, illetve kevesen választanák éppen azt a hangot, dallamtöredéket. Miklós Szilveszter finom ütőzése, Szemző basszusfuvalója apró vonásokkal árnyal, Grencsó előbb fuvalán, majd basszus klarinéton ad hozzá pasztelles színeket. A zene az utolsó két percben lép ki a csenden túli tartományból, mondhatni, alakot öltenek az árnyak. Aztán az utolsó darabban, mintha megtörténne az addig hallottak valamiféle szintézise. Tickmayer az egyszerűség nagyszerűségének látja a *Még soha sem láttalak* című művet, én sokkal többnek. Időtlenység, lebegés, az evilági jelleg lefoszlása árad a zongora és a basszus klarinét hangján megszólaló közös meditációból, amibe Dukay háttérben hallatszóló, fej- és torokhangú kántálása mélységesen ősi karaktert sző bele. Igazából nem tart sehonnan sehova, VAN. Egy új állítás a létről, a lét egy sajátos állapotáról. Nevet ad valaminek, ami korábban formátlan, meg nem ragadott volt. Metafizikus rácsodálkozás. Még soha sem láttalak. De most itt vagy.

A hallgatóban folyamatosan merülhetnek fel kérdések, amint halad előre a CD-n. Bizonyára próbálja azonosítani, ismert mintázatokhoz, stílusokhoz kötni a zenét. Nem jazz, bár spontán alkotások, a kortárs zene kategóriájából meg éppen azért lóg ki, mert nem komponált, nincs zeneszerző, hanem teljes egészében, az első hangtól az utolsóig a zenészek valós idejű

interakciójából keletkezett. Mégis, helyenként olyan tiszta szerkezet üt át rajtuk, hogy komponált művek hatását keltik. És hát persze, az alkotók ebből a két tradícióból érkeztek. Dukay Barnabás zongorista, orgonista, komponista és tanító, ebben a pillanatnyi és olcsó hírnévre ácsingózókat tenyészítő világban a kortárs zenének a visszavonultságot választó 27 ikonikus figurája, és Grensó István, aki a formabontó, kísérletező, szabadságelvű jazz mestere, közösek abban, hogy a műfaji, stílári határok csak mint áthágandó akadályok érdeklík őket. Ennek a két személyes tudásnak, tapasztalatnak a kölcsönhatásából, abból, hogy vonatkozási pontok és megtermékenyítő impulzusok lehetnek egymás számára, nos, ebből fakad egyedi és lenyűgöző zenei világuk. Amihez azért – el ne feledjük – kellett a már emlegetett közös spirituális tér integráló ereje is. A spiritualitás, az intellektuális szabadság és a materiális, világi szempontok kötőerejére, csábítására való érzéketlenségük utat nyit az Égre. Innen nyer művészetük szakrális karaktert.

Olyan derűsen egyszerű, amint nyilvánvalóvá válik, hogy ezek a zenék egy erősebb lét közelében születtek.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=YHRmzI67j6I&t=47s>

<https://www.youtube.com/watch?v=OZ9pH9GVoMA>

² <https://www.youtube.com/watch?v=hERK03gmVHc>

³ https://www.youtube.com/watch?v=_1v6Kf4dnbs

28 Bertók László

INDUL, MEGÁLL, TOLAT

(Firkák a szalmaszálla)

A cseresznyefa példája

Ahogy két nagy ága törzséről lerepedt,
s ahogy a harmadik lassan száradni kezd.

Az irány

Le, a gyerekig, a fűszálig, a porba,
ahol az ég boltja a földet sűrölja.

Számvetés

Bezúr Györgyinek

Lassabban, sőt későn, de nagyjából minden,
ami mégsem, az meg, ha nincsen, hát nincsen.

Pályaudvar

Indul, megáll, tolat, pöfög a nyolcvan év,
de alig fogy, amit rendezni kéne még.

Vásári

Itt ezer milliárd, ott ezer milliárd...
Fölfogni nem tudod, hát fogd be és csodáld.

Politika

Nevelés? Sérelem? Agyi hiba? Alkat?
 Magasból tettél rá... Elgázolt... Kihagytad.

Írószövetségi tagkönyv helyett

W.S. mester javaslata anno...

Üssenek pecsétet a tag fenekére.
 Ha kell, csak letolja, s láthatják, miféle.

Cserbenhagyásos

Jaj, vénség, betegség, meddő órák sora...
 Hova futsz Pillanat? Rutin? Irónia?

A költő szobra 2

Weöres Sándor redivivus

Pár év, s lám *otthon van*, a főutca része,
 kisfiúk, nagylányok ülnek az ölébe.

A Magvető Kiadó újraindított könyvsorozata, a *Tények és Tanúk* egyik kiemelkedő darabja Bertók László *Priusz* című műve. A 80-as évekbeli sorozatban megjelent, egykor rendkívül népszerű kiadványok a személyes történelem

30 Murzsa Tímea

„VOLTAM CSAK, MINT A FA, MINT A FŰSZÁL, AMI ODA VAN NŐVE A FÖLDHÖZ”

Bertók László: *Priusz*

mellett egy-egy történelmi és kultúrtörténeti korszak képét is megmutatják, jelen könyv egész pontosan az ötvenes éveket. Esterházy Péter a *Priusz* első, 1990-ben a *Jelenkor* hasábjain publikált változatához a következő kommentárt fűzte: „hon- és önismereti kötelező olvasmány”.

Az első egység-

nek, a könyvvel azonos című *Priusz*nak az alapszituációja a következő: Bertók Lászlót 1955. október 20-án nyolc hónapos börtönbüntetésre ítélik. A vád: a népi demokratikus államrend ellen folytatólagosan elkövetett izgatás. A miértekre és hogyanokra a szerzővel együtt kapjuk meg a választ: kutatunk a múltban, Bertók László múltjában. Az intimitás meglepő: „Kérem, ezek itt családi iratok” – olvassuk az első mondatot. Belelátunk a lelkes, irodalom-szerető fiatal életébe, akit az egyetemre jeles eredményei és makulátlan származása ellenére sem vesznek fel. Mi a bűne? Groteszk módon az, hogy ennek hatására az ötvenes évek közepén elküldött barátainak néhány verset, köztük az *Átok* címűt („Ki akarta mindezt? – Bomba szórja széjjel. / Akták közt sorvadjon patkány életével. / Kígyó másszon kopasz feje alá éjjel...”, „Mert sereg vagyunk: tízek, százak, ezrek, / akiket becsaptak, mint szél a kaput, [...] Kinek köszönhetjük? Meg fogjuk köszönni, / ha nehéz is addig törött lábbal menni. / Meg fogjuk köszönni, de úgy megköszönni, / hogy köszönés után nem marad ott semmi.”). Ezen kívül irodalmi kört alapított, szám szerint kettőt, korai éveiben, a gimnázium alatt, innen nézve már – a rendszer szempontjából – érthetőbbé válik az egyetemi felvétel nehézsége. Október 21-én szabadlábra helyezik, ekkor beáll a Táncsics Mezőgazdasági Termelőszövetkezetbe, ahova korábban édesapját azzal kényszerítették be, hogy ha nem lép be, „sohasem fogja megtudni, hogy hol van a fia”. Itteni munkája révén nyer némi halasztást a büntetés megmaradt részének letöltésének megkezdéséig, később a Szövetkezet azt is eléri, hogy letöltendő helyet próbaidőre helyezték. Látszólag. Azonban a valóságban a próbaidős kiértékelés után rögtön behívják „építő honvédnek”, más néven munkaszolgálatosnak. 1956 decemberében megszüntetik ezeket az alakulatokat, így visszakerül falujába,

napszámosnak. Terveihez képest így öt éves késésben van. 1959-ben elfogad egy segédkönyvtárosi állást Nagyatádon, majd elvégzi a pécsi főiskolán a magyar-történelem tanári kart, levelezőn, s megkésve, de befutja a megálmódott karriert, bekerül a *Jelenkor* szerkesztőségébe is.

A *Priusz* vádiratokat, ügyvédi levelezéseket, kérelmeket mutat meg. Mindent, ami szóba jöhet saját története kapcsán, azt Bertók László felkutatta. Íme, itt vannak a tanúk. A kérdés, hogy mik a tények? A rendszer szempontjából minden, ami az ő véleményüket alátámasztja: legyen szó hamis dátumozásról, túlzásokról és egymásnak ellentmondó papírokról. A korabeli hivatalos dokumentumok bumfordi és brutális nyelvezete (Závada Pál kifejezése a *Priusz* kapcsán¹) még inkább fokozza a helyzetet. Személytelenségeket olvasunk egy nagyon is személyes, intim szituációban, hiszen Bertók László beenged minket saját múltjába, megmutatja az olvasónak kiszolgáltatottságát („Azóta van, hogy pánikba esem, ha észreveszem, hogy »figyelnek«, hogy az ablakon át esetleg belát valaki, hogy tetten érnek, bármilyen ártatlan dologban”), ez az ellentét pedig izgalmas feszültséget teremt. Bertók László mintha a miérteket kutatná. A megértés kényszere munkál az iratok feldolgozása mögött, a dolog groteszk oldala azonban, hogy a trauma maga feldolgozatlan és feldolgozhatatlan marad. Maga a *Priusz* is mintha egyfajta védekező pozícióból épülne: „Kérem, én beismerem” – szól a sokszor olvasható felütés. Pedig védekezni már nincs miért, azonban a reflex mintha beleégett volna az íróba.

A kötet második alegysége a *Mintha örökké élnél* címet viseli. A történetek a faluról szólnak, Véséről, és a családról. A korábbi akkurátusság megmarad. Bertók nemcsak a falu nevének etimológiáját tárja fel, hanem magának a közösségnek a sajátos névtanába is bevezet minket: ragadványnevek a jelölők, így lesz az ő szűken vett családjából Peti Bertók, amely megnevezés először az ükapával kapcsolatban szerepel – „Bertók (:peti:) István”, áll a temetéséről szóló bejegyzésnél a vései evangélikus anyakönyvben. Sajátos dinamikája van a megrajzolt közösségnek, minden babonájával együtt. Életszagú, szépen áramló szövegek ezek, amelyek Móricz Zsigmond prózájára emlékeztetnek, ahogy arra Závada Pál is rámutatott². Szeretet és összetartozás süt belőlük, a falu minden viszásga ellenére Vése földjéből lett gyúrva Bertók László. A legjobban sikerült szöveg az „*Arra gondoltam, hazamegyek*” című, mely a szerző anyjának halálával, annak leírhatóságával, elmondhatóságával küzd meg: „»Az író, kérem, abból lett, aki a halott anyjáról akart írni, de nem tudott. Csak úgy tudott, hogy valami másról írt. S ez a más, ez lett aztán az irodalom«”). A történet méltó párja Esterházy Péter anyaregényének, *A szív segédigéinek*, a beteg test naturális leírásával, és a búcsúzó gyermek narratívájával.

Új Forrás 2017/4 – Murza Timea: Voltam csak, mint a fű, mint a fűszál, ami oda van növe a földhöz” – Bertók László: *Priusz*

A harmadik egységet (*Te becézed a verseidet?*) három nagyinterjú alkotja. Az „*Az a kis sáv*” című, ahol a kérdező Budai Katalin, az *Elkapni a nagy semmi szárnyát*, melyet Csuha István készített, és a *Szonettké, háromkák, hosszúkák* Bedecs László tollából. Az interjúkból egyfajta irodalmi ön-reflexió bontakozik ki. Bertók kapcsolata Csoóri Sándorral, az úgynevezett népi költőkkel, Parti Naggyal, Csordás Gáborral, és a *Jelenkor* magával. Költői eszménye, Nemes Nagy Ágnes „közöttje” („Az a kis sáv, az érdekel, az a köz az ismert és az ismeretlen határán. [...] Ezen mozgok. Kinn is, benn is, kinn se, benn se: örök bizonytalanságban”). A „között”, amely érdekes módon életébe is beleíródik: „a sáv a mindennapi életben is létezett. Igaz-e vagy nem igaz, mennyi igaz abból, amit mondanak. Meddig kell, meddig szabad elmenni a velük való közösködésben, hogy még önmagam maradhassak, hogy még visszakozhassak”. S persze a szonett, melynek Bertók az egyik legkiemelkedőbb művelője. A kötött forma mintha valahol a biztonságot is jelentené, amire az írónak saját bevallása szerint nagyon is szüksége van az alkotáshoz, és magához az élethez is. Az interjúkból nem maradnak ki az első *Priusz*-kiadásra vonatkozó kérdések sem, így az olvasó rögtön a primer írás elolvasása után olvashatja a szerző reflexióját is: „inkább csak adalék ahhoz, ami a versekben van, hogy kitessek, mit cipelek, s hogy lám, innen is vannak az élmények”.

Másképp fogalmazva: háttér. Háttér egy különleges életműhöz, amelyben kérelhetetlenül összefonódik a történelmi szituáció, a megélt traumák és az alkotások. „[C]sak közējük-körējük kellett írnom, ami hiányzott: az igazságot, a falumat, a családomat, az életemet.” – mondja az író a *Priusz* dokumentumairól. S valóban, a kötet látszólag széttartó egységekből áll, azonban azok között motivikus ismétlődések figyelhetőek meg – alakok, események, szimbólumok: a fű és a fa. Így lesz a *Priusz* Bertók László életének magyarázó-könyvecskéje, amely emellett közös történetünk is. (*Magvető, Bp. 2016*)

¹ ZÁVADA Pál, *Nem írok recenziót Bertók Priuszáról*, *Jelenkor* 1994/12, 1114.

² Uo.

Egy prostituált elmondja: „Én kommunista diák voltam”

Vacsora alatt megosztottam a tapasztalataimat Maurice Mayerral. Jót nevetett. Már harmadik éjjel nem aludt a szállodában, és alaposan feltérképezte a budapesti éjszakai életet. Lesújtotta a prostitúció képe, az, ahogy a kétségbeesett nő hajnalra mind részeket, de egy kicsit fel is ajzotta a bárokban talált veszélyérzet. Aznap este magával vitt tapasztalatszerzésre.

Magyarországon, mint minden szocialista országban, tilos a prostitúció. De én még sehol nem láttam a budapestinél lehangolóbb, megrázóbb és ügyetlenebb prostitúciót. T. M., egy tizennyolc éves lány egészen belemelegedett, ahogy – már-már mazochizmusnak tűnő kéjjel – elmesélte élete történetét és erotikus kalandjait. Nem ingyen tette. „Miért, mit képzelnék – magyarázta. – Én magukkal itt az időmet fecserlem, jogos, hogy kapjak valamit.” Megmondta az összeget, és a legjobb hagyományt követve előre kérte a pénzt: öt forintot, vagyis ötven dollárcentet.

T. M. bölcsészhallgató volt. Szépen beszélt angolul, franciául és oroszul. Az októberi események előtt ő is tagja volt a kommunista ifjúsági szövetségnek, akárcsak a bátyja, aki most Ausztriába menekült. Az apja ruhagyári munkás és kommunista párttag volt. Mindannyian jól kerestek, de nehéz volt a gazdasági helyzet, és T. M. tizenöt éves korában egyetemi [sic!] diáktársával együtt prostitúcióra adta a fejét. Így könnyen be tudott szerezni a feketepiacon bizonyos dolgokat. Apja október 28-án fegyvert fogott a rezsim ellen, és bevallotta, hogy azért lépett a pártba, mert a Rákosi-kormány alatt kiváltóságokat kaptak a kommunisták. Elesett Budapest ostrománál. A lány egyedül maradt anyjával, senki sem ellenőrizte, tervei sem voltak, így a diákéletet és a mozgalmi munkát végleg felcserélte a kétes budapesti éjszakai életre.

Ez csak egyetlen eset. Találkoztunk még több lánnyal – nem voltak sokan, egyikőjük sem volt több huszonöt évesnél –, aki beszélt angolul, spanyolul vagy franciául. Volt, amelyik munkásként dolgozott, családjával élt, és fizetéskiegészítésként űzte az alkalmi prostitúciót. Éjjel után megtalálni őket az említett füstös kocsmákban, ahol hajnalig szól a mélabús cigányzene. Egy nagyszabású razzia alkalmával – a rendőrség nem tudja féken tartani a megkeseredett, jövőtlen népet – láttunk egy ilyen lánytársaságot.

Attól az estétől lezártnak tekintetem a budapesti tapasztalatszerzést. Négykor mentünk vissza a szállóba. Egy igazi és két áltolmács ült a hallban,

ránk vártak. Maurice Mayer teljes nyugalommal előadta, mit láttunk. Én is hozzátettem ezt-azt. Úgy találtam – érkezésünk óta először –, hogy nem félelem lakozik ebben a három férfiban, hanem szomorúság. Másnap nem jelentek meg a védangyalaink a reggelinél. Soha többé nem jöttek
34 vissza. Visszajött viszont az a tolmács, akinek olyan romantikus megvetés ült a szemében – később a marxizmus elméleti szakemberének nevezte magát –, és mentegetőző beszédet tartott. Arra, hogy miért kísérnek bennünket fegyveres civilek, elfogadható mentséget adott: „Önök bizonyára megértik a helyzetünket – magyarázta. – Budapesten komoly a helyzet. Mi úgy érezzük, hogy kötelességünk megvédeni a vendégeinket.”

Attól a naptól megváltozott a légkör. Megenyhültek a tolmácsok, és mi teljesen szabadon mozoghattunk. Kineveztek egy hivatalos bizottságot – a kommunista pártból két KB-tag is részt vett benne –, amely nyugodt baltoni környezetben tizenegy órán át válaszolt a kérdéseinkre, s megvitatta velünk a helyzet legkényesebb részleteit is. Bemutattak bennünket Kádár Jánosnak, és elvittek meghallgatni a beszédét. Hát ezért álltam én augusztus 20-án Kádár mellett a tribünön.

Újpest fontos mezőgazdasági terület, mely jelentős szerepet játszott az októberi eseményekben. Az első nap a rezsim ellen foglalt állást, de amikor az egykori földbirtokosok saját céljaikra használták fel a 35 mozgalmat, és igyekeztek visszaszerezni az egykori kisajátított földet, Újpest parasztsága Kádár mellé állt, és nem tanúsított ellenállást a szovjet tankokkal szemben. Ezért tette meg Kádár a százharminckét kilométeres, kanyargós utat – ekkora a távolság Újpest és a miniszterelnöki hivatal között –, és ünnepelte itt a szocialista alkotmány évfordulóját, hiszen igyekszik megnyerni a parasztság támogatását, amit nem kap meg a munkásságtól.

Vasárnap virágdíszes hangulat fogad bennünket a faluban, sok a hivatalos propagandát hirdető transzparens, de erős a rendőri jelenlét. Az országúton paraszttal zsúfolt, állami teherautó-konvojok és funkcionáriusok orosz gyártmányú, modern autói mellett haladtunk el. A vidám színű házakkal körülvett, szobor nélküli, aprócska téren gyerekek fagyaltotznak, miközben a falusi zenészek érzelgős keringőket játszanak. Az egyik szűk utca mentén bódékban árulják a sört, a kolbászt, a sonkás szendvicset, s a végében ott a lelátó nélküli futballpálya. Fából ácsoltak egy tribünt, a helyi iskolából hoztak rá székeket, a három mikrofont pedig rákapcsolták az egész falut behálózó hangszórókra. A futballpályára csak különleges engedéllyel lehetett belépni. A lakosság többi része sátrakban hallgatta a beszédeket, ahol ingyen kaptak ételt és üdítőt. Mi a szocialista országok diplomataival együtt a tribünön foglaltunk helyet. A katonazenekar már játszotta a magyar himnuszt, mikor bevonultak a kormány tagjai – rövid ujjú ingben, fújtatva a hőségtől –, élükön egy negyvenkilenc éves, enyhén kopaszodó ember haladt, közönséges, krémszínű szövetöltönyt meg szolid, zöld selyem nyakkendőt viselt, s egy jószágos, házias férfi megnyerő benyomását keltette: Kádár János volt. Az első sorból egy csoport éljenzésben tört ki. A hallgatóság többi része kelletlenül csatlakozott. Az ünnepség során ez végig így folyt, még a beszéd legdrámaibb perceiben is.

Míg nem találkoztam Kádárral, nem nagyon tudtam, hogy milyen is lehet egy hatalomra kerülő igazi munkás. Egyszerűen döbbenetes ez a természetes szerénység, az, hogy egyáltalán nincs benne semmilyen hivataloskodás, hogy úgy néz ki, mint aki vasárnaponként az állatkertbe jár, és mogyorót dobál az elefántoknak. Amikor rákerült a sor, levetette a zakóját, és odalépett a mikrofonhoz. Közben leesett a jobb mandzsettagombja, tekintetével azt kereste, de méltóságából egy cseppet sem veszített. Aztán könyékig feltúrta az ingujját, ivott egy kis vizet, és követlen, jól szerkesztett,

rövid beszédet mondott, amelyből nekem az tűnt a legőszintébbnek és egyedül igazán fontosnak, amit az első mondat keserű igazsága mondott ki: „Tudom jól, hogy nagyon kevesen kedvelik a kormányomat.”

Az a beszéd, akárcsak az állami küldöttséggel folytatott, kimerítő eszmecsere – őszinte, de tompított értékelést adtak a helyzetről –, továbbá a budapesti emberekkel folytatott sok beszélgetés, a miniszterelnökkel történt rövid, közvetlen találkozás és a magyar valóság lelkiismeretes és elfogulatlan tanulmányozása ahhoz a következtetéshez vezetett, hogy más körülmények közt Magyarország Kádár Jánosban megtalálta volna az emberét. Én intelligensnek, rátermettnek, becsületesnek és kifejezetten humánusnak látom, de most kátyúba került, keze-lába egy kiúttalan politikai helyzethez van kötve, a körülmények pedig irdatlanul nehezek. Olyan méretű problémáról van szó, amivel Kádár nem tud megbirkózni. A nép nem bocsátja meg neki – ezt ő is tudja –, hogy behívta a szovjet csapatokat. De ha nem tette volna meg, ma se Kádár, se a Kommunisták Pártja, se semmiféle demokráciára emlékeztető erő nem volna hatalmon. Egy kommunista vezetőtől ezt hallottam: „Kádár feláldozta magát. Majd ha megszilárdul a helyzet, félre kell tennünk, hogy megszerezzük a nép bizalmát. Ebben az értelemben és a mi szempontunkból nézve, Kádár – hős.”

Hihetetlen, de igaz: Kádár János most ugyanazt a játékot játssza, mint amit ő maga öt éve oly hevesen kifogásolt a Rákosi-rezsim idején. A körülmények kényszerítették ebbe az ellentmondásos helyzetbe, és most 37 épp emiatt fáj a feje. Amikor 1952-ben az életszínvonal ötven százalékkal meghaladta a háború előtti szintet, az első ötéves terv sikere annyira fellelkesítette az akkori mohó, megszádlult vezetőket, hogy elhatározták, még nagyobb teljesítményre ösztönzik a szocialista gépezetet, és három év alatt teljesítik a második ötéves tervet. Képtelen terheket róttak a parasz-
tokra, csak hogy minél nagyobb legyen az ipari beruházás. Elrendelték a föld kötelező kollektivizálását. Vidéken megbénult a mezőgazdaság, mert az ipar elnyelte a szakképzett munkaerőt. Egyetlen év alatt nyolc százalékkal nőtt Budapest munkásságra, a kormány pedig nem számított ekkora növekedésre, következésképpen nem is tudta megoldani a legégetőbb problémát: a zsúfoltságot és a lakáshiányt. A fogyasztási cikkek gyártásával szemben a nehézipart részesítették előnyben. A munkásság, mely lelkesen fogadta az első ötéves tervet, ekkor szorongatottságában – ruha és cipő nélkül, egy szobában összezsúfolva, és magától a rendszertől kapott politikai öntudattal felvértezve – lázongani kezdett. A kommunista pártban ketten megértették a helyzet súlyosságát, és megkongatták a vészharangot. Egyikük vezető politikus volt: Nagy Imre. A másik alapszervezeti tag, egyszerű munkáscsalád fia, maga is a nehéziparban dolgozott gépszerelő szakmunkásként, egykori ellenálló, autodidakta, doktriner, aki szerette a keresztrejtvényt, baráti multságokon pedig népdalokat énekelt: Kádár János. Mindketten hangot adtak a véleményüknek, miszerint a Rákosi-rendszer örültséget követ el, a rezsim azonban nem bocsátkozott velük vitába, hanem konkrét lépést tett: bebörtönözte őket.

Ezzel bezárult a kör. A marxista gondolkodók ugyanazokat az eszméket hirdették, mint Nagy és Kádár – ugyanaz lett a sorsuk is. A diákságot azzal fenyegették, hogy megfosztják őket a jogaiktól. A tiltakozó munkásokat saját kommunista elvtársaik jelentették fel, kizárták és börtönbe csukták őket. A politikai rendőrség terrorral tartotta fenn a rendet. Külföldön a Szabad Európa Rádió minden égi-földi jót ígérgetett, amit a kétségbeesett magyar nép szó szerint el is hitt... 1956. október 28-án [sic!] ugyanannyi munkás volt börtönben, mint a gyárakban. A lengyelek bátor fordulatán fellelkesülve egy budapesti diákcsoport megemlékezést szervezett Petőfi, a nemzet költője tiszteletére, és megragadva az alkalmat, változásokat sürgettek a marxista tanszéken, az orosz nyelvoktatásban, követelték a szovjet csapatok kivonulását, a Varsói Szerződés felülvizsgálását, a magyar uránbányák visszaszolgáltatását – most

a Szovjetunió műveli őket –, a többpártrendszert, a vörös csillag eltüntetését a zászlókról, a címerből, a középületekről, és a politikai rendőrség megszüntetését. Ekkora 11 óra 25 percet mutatott az óra, illatos, ragyogó őszi délelőtt volt Budapesten.

38 Kivonult a nép az utcára, és fennhangon azt követelte, hogy vonuljanak ki a szovjet csapatok, és a szovjet csapatok kivonultak. Megnyíltak a börtönkapuk, kiszabadultak az elnyomás áldozatai, s velük együtt a köztörvényes bűnözők. Százhatvanezer magyar hagyta el az országot az osztrák határon át. Becsületes emberek, szorongatott munkások, a Szabad Európa Rádió ígéreteitől elkábított kamaszok, és az összes, kivétel nélkül az összes köztörvényes bűnöző.

Erőszakos cselekményre először a politikai rendőrség ellen került sor. A közönséges rendfenntartók és közlekedési rendőrök – átlagos, közönséges magyar emberek, akik a rendőrség alkalmazásában álltak – megnyitották a laktanyáikat, és fegyvert osztottak a tömegnek. A többi fegyvert a katonák adták. Még a szovjet csapatok is, amelyek a nyolcévi megszállás alatt együtt éltek az utca emberével, s értették annak gondját-bajját, sok fegyvert osztottak ki, sőt még két tankot is ott hagytak, mielőtt kivonultak. A politikai rendőrséget feloszlatták. Néhány hónappal korábban a politikai rendőrség kisajátította egy bizonyos stílusú és különleges minőségű cipő gyártását. Sárga színű volt. A fellázadt tömeg közt elterjedt a hír, hogy aki sárga cipőt hord, az mind detektív. Elvakult düh fogta el őket: kivégeztek mindenkit, aki sárga cipőt viselt, ezzel a politikai rendőrség negyvenhárom százalékát semmisítették meg.

A tömeg kifosztotta a boltokat, új ruhába bújt, és fényűző lakomát csapott az utcán. Régóta halmozódott már bennük a vágy, s egy egészséges kommunista párt a maga javára tudta volna ezt fordítani. Csakhogy a Kommunista Párt gyakorlatilag nem létezett. A becsületesebbje börtönben ült. A többi megeléggelve a dogmatizmust, a szektásságot, a belső üldözéseket, átállt a felkelőkhöz. Voltak, akik – mint például T. M. apja – meg is mondták, hogy csak megalkuvásból csatlakoztak a párthoz. Egy kis csoport otthon bezárkózott, míg vissza nem értek a szovjet csapatok, aztán velük együtt, vállvetve harcoltak. Ők most Kádár legjobb támaszai. Néhány őszinte, de megtévesztett kommunistának tátva maradt a szája. „A kormány meggyőzött bennünket – mondta nekem egyikük –, hogy velünk a nép, de aztán októberben rájöttünk, hogy ez nem igaz.” Egy jelenleg magas beosztásban lévő kommunista párttag a következő magyarázatot adta arra, hogy miért nem kelt a rezsim védelmére: „Anyám nagyon megijedt, és nem engedett ki az utcára.”

A nép nem a szocializmusra mondott végérvényes nemet, hanem az elnyomó rendszerre. Ezért meglepően jó emlékezetére hallgatva, Nagy Imrének adta a hatalmat. Kormányában ott volt Kádár János is, aki november

1-jén este felejthetetlen beszédet intézett a lázadókhöz, bár ezt ma maga Kádár is szeretné elfelejteni.

Akkor már a reakció tartotta a kezében a mozgalmat – erősebb is volt, érdekeivel jobban azonosult, mint a Kommunisták Pártja, és nagyobb politikai tapasztalattal rendelkezett. Zűrzavar uralkodott Budapesten. 39 Nyitva volt az osztrák határ. A Nagy Imre-rezsim elvesztette uralmát a helyzet felett, ő maga pedig egy meggondolatlan beszédben a Nyugat segítségét kérte hatalmának megtartásához. Két nap alatt tizennégy politikai párt alakult, egyikük már a Horthy-korszakban megszűnt. Egy *boy-scouts*¹ szövetség olyan erősnek tekintette magát, hogy önálló minisztériumot kért. Mindszenty bíboros visszakövelete a kisajátított egyházi földeket, a földbirtokosok pedig fegyverrel készültek visszaszerezni a magukét. Mivel Nagy Imre meg volt győződve arról, hogy már elvesztette a hatalmat, hogy a felkelés a reakció kezébe került, és hogy őt is le fogják váltani a kormány éléről, olyan manőverbe kezdett, amiről eddig a Nyugat nem tudott, de én hivatalos magyar forrásból értesültem róla: összehívta budapesti rezidenciájára politikus barátait, és megalapított egy földalatti kommunista pártot, melynek ellenzéki programját másnap reggeltől kívánták megvalósítani. Kádár János is ott volt a megbeszélésen. Meggondolatlan, elsietett döntést hozott, ami államcsíny volt: eltávolodott Nagy Imrétől, tizenhét taggal megalapította a munkás-paraszt pártot, majd felhívta a szovjet követséget. Kétszer is megismételte a hívást: a nagykövet nem akart a telefonhoz menni, mert náthásan ágyban feküdt.

(Fordította: Scholz László)

* Gabriel García Márquez *Utazás Kelet-Európában* című kötete a Magvető kiadónál fog megjelenni 2017-ben.

¹ Cserkész (*angol*).

Többször gondolkodtam azon, mi okból, mely okok miatt lenne fontos, hogy valaki megírja a 20. századi magyar irodalomtörténet egyik legrokonszenvesebb kismesterének életét és költői, írói működését. Hiába célozgtattam

40 Monostori Imre

CSOKITS JÁNOS KÖZELÉBEN

rá szűkebb körben, hogy meg kellene írnia önéletrajzát, azzal vágott vissza, hogy nem akarja megírni, mert nem volt szép élete, s emiatt nem is szereti életének rajzát.

Ezt a végletes keserűsé-

get azonban mindvégig – még közvetlenül fizikai és pszichikai romlása előtt is – vissza tudta fogni mint társalgó, mint gondolkodó, mint figyelmes úriember. (Egyszer, már a nehéz időkben meglátogattam a kórházban, s oly kifogyhatatlan volt a történelmi anekdotákból, hogy egyre hangosodó kacagásunknak csak a riadt nővér hirtelen megjelenése vetett véget.) Úriember, ez az. Ezt szoktuk mondani. Nemcsak a mindig kifogástalanul elegáns öltözködésében, de készséges, udvarias, előzékeny, figyelmes, kedves viselkedésében is az volt. Legalábbis én így, erről az oldaláról ismertem. Költő, esszéíró, műfordító, nagy hírű rádiós, az antik kultúra szerelmese, a világirodalom ismerője természettudományos (főként a csillagászat és a geológia érdekelte) műveltséggel. Igen erős kritikai érzéssel, az igazság keresésének mély elkötelezettségével. Ebben hajlíthatatlan, szinte kényszeresen következetes volt. Kevesekkel barátkozott. Gyakran szorongott. Ki volt éhezve a szeretetre.

Az *Új Forrás* Csokitscsal kapcsolatos szerepét, működését két korszakra tagolhatjuk: az ő fizikai jelenléte előttire, valamint a vele együtti szakaszra. Az elsőben személyesen még nem, de szellemében és írásaiban már jelen volt (1994-től), a másodikban – miután hazatért *öt évtizedes* emigrációjából – 1999-től már személyes kisugárzását is érezhettük. Mind a két szakaszban legfőbb segítője, támogatója (és gyámolítója) Jász Attila szerkesztőtársunk volt, aki a leghamarabb felismerte közülünk szellemi, írói értékeit és tisztelte nem mindennapi személyiségét. Nem véletlen, hogy Csokits élete utolsó szakaszát – 12 évet – Tatán élte, így részévé vált nemcsak az egyetemes magyar irodalomnak, de a szűkebb megyei irodalmi, szellemi életnek is. (Itt, Tatán érte el 2006-ban – több más irodalmi díj után – a József Attila-díj [melynek kiosztásakor nagyot alakított: nem akarván kezét fogni a regnáló hatalom kitüntetés átadójával, jobb kezét felkötve vonult ki a díj átvételére], s a következő évben a „Balassi Bálint Emlékkard” kitüntetés.)

Az *Új Forrásban* az 1994/4-es számban szerepelt először, s mindjárt figyelem- felkeltő nyomatékkal: nyolc versét közöljük (a *Látogatás egy égitesten* című kötetéből átvéve), továbbá egy sorozatából emelünk ki két

irodalomtörténeti-filológiai esszét. Sokat mondóan jellemző ugyanitt Jász Attila levélinterjúja az andorrai magányból, amelyben Csokits mintegy bemutatkozik a lap olvasóinak. Egyszerűség, őszinteség, szókimondás, kendőzetlen igazságra törekvés – igen ez volt, ilyen volt. (Egy kietlen, de valóságos földrajzi tájra utalva mondja a következőket: „A nyugat-európai metropoliszokból, Babel-Babilonból elegendem volt, és az évek múlásával egyre jobban vonzottak a szigetek, lávamezők, kopár fennsíkok, kiszáradt tengerfenékre emlékeztető sivatagok. Az ember nélküli táj, amely megfelel emberi állapotomnak, kivetettségemnek. Ez fejezi ki, hova jutottam lelkileg, ezen a tájon nem lettem volna idegen.”) Ugyanitt közöljük Jelenits István remek kisesszébe oltott ismertetőjét Csokits két korábbi kötetéről (*Pilinszky Nyugaton, Látogatás egy égítesten*). Az 1996/1-es számunkban egy régebbi előadásával van jelen: fő gondolata a 20. századi ember értékvilágának megbomlása, identitásának elhomályosodása és válsága, mindez néhány fontos irodalmi alkotásban élénk tárva. (*Ha ő is én vagyok – melyikünk a másik? Irodalmi személyazonosság a bomlás korában.*) Következő szereplésére – érdemes fölfigyelni arra is, hogy Jász Attila milyen jó szerkesztői ütemérzékkel hozza Csokits „anyagait” – egy év múlva kerül sor: a BBC magyar nyelvű adásaiban elhangzott kultúratörténeti kisesszéiből közlünk egyszerre hetet. (1997/1.) Szép és gazdag összeállítás a 70. születésnapot is köszöntő témablokk az 1998/4-es számban. Elsőnek Jánosi Antal Andorrában készített tévés riportjának, beszélgetésének szép, informatív és tartalmas szövege olvasható, sokjellegzetes Cs.-verssel emelve a közlés értékét. Ezt követi ugyanitt egy másik hetvenéves: Csokits régi jó barátja (s pár év múlva két magyarországi könyvének szerkesztője a Nap Kiadónál), Domokos Mátyás remek esszéje a Tatán (Jász Attila jóvoltából) kiadott *Tárgyak a semmi partján* című (szintén főként a rádiós munkáiból szerkesztett) esszékötetről. A lényegyet ragadja meg, midőn megállapítja, hogy „az angol lapok szemlézése közben a nyugati világ kergeségeivel szembesülve Csokits is ráeszmélt arra, hogy az általa kiválogatott képtelenségek legalább annyira vallanak egy-egy kor – rendszerint groteszk és förtelmes – jellegéről, mint az utókor manipulációját célzó történetírói figyelem által kitüntetett ‘nagy történelmi’ események [...]”

Ezen sorozat után érkezünk el Csokits János hazatéréséhez. A fogadtatás szeretetteljes és figyelmes: az 1999-es évben négy számunkban szerepel, méghozzá versekkel. Ezekkel a verses jelenlétekkel már többet árul el, ad át önmagából mint korábban. Ezzel párhuzamosan készül az „Új Forrás Könyvek” sorozatban (Jász Attila szerkesztésében) a válogatott és új versekből álló kötete, amely még ebben az évben megjelenik. (*Egy hajótörött naplójából.*) Bemutató a megyei könyvtárban 1999. december 6-án. (Ezzel egy

időben recenziót írok a kötetéről – 1999/10 –, az ebben elkövetett értelem-módosító hibás versidézetem miatti szégyent most is érzem. János persze nagylelkűen megbocsátott, meg aztán később az Arany János-díját köszöntő írásom – 2005/9. – úgy hallottam, tetszett neki.)

42 1994-től kezdődően 2009-cel bezárólag, tehát másfél évtizeden át egy-egy év kihagyással valamennyi évfolyamunkban szerepelt írásaival (vers, esszé, tanulmány), s illő súllyal írtunk róla. A folytatás – 2000-től – a következőképpen alakult. 2000/10.: versek; 2001/10.: aforizmák; 2002/8.: kiállítás megnyitó; 2003/6.: *Észrevételek és széljegyzetek*; 2004/10.: egy tokaji adoma története; 2005/6.: vers; 2005/10.: vers; 2006/1.: *A végítélet víziója Jékely Zoltán és Pilinszky János verseiben*; 2006/8.: *A CIA az Angol Kertben. Néhány adalék a Szabad Európa Rádió történetéhez.* (És így tovább.) Látható: műfajilag vegyes, terjedelemre meglehetősen szikár termés ez. Eleve nem írt sokat, s néhány más folyóirat is számított műveire. A mi célunk az volt, hogy lehetőleg folyamatosan jelen legyen az *Új Forrás*-ban. S másutt is: 2004. december 4-én ő is tagja a Nemzeti Színházban az *Új Forrás* költő-válogatottjának, s 2005-ben újabb válogatott verseskötetét adjuk ki *Testvére minden kőnek* címmel.

80. születésnapjára sikerült írást kihúzni belőle: fölkavaró műhelytanulmányt saját korai korszakáról az ötvenes évek első feléből, amikor nagy lelki kínok között vergődött újra önmagává az első néhány emigrációs év mélypontra lökő reménytelenségétől kísérve. Ezeket a most először közölt verseit kommentálja, magyarázza utólag: ez különös élmény az olvasónak. (*Önvédelem verseim ellen*) Ugyanitt egykori, immáron halott barátja (a temetésére 2006 júniusában együtt mentünk a Fiumei úti sírkertbe), Domokos Mátyás levelét (amelyben beszámol kiadó-szerkesztői benyomásairól Csokits esszéiről) Sebestyén Ilona, Nap Kiadó vezetője jóvoltából adjuk közre, s közöljük Csűrös Miklós elemző tanulmányát Cs. J. költészetéről és esszéírásáról. (2008/6.) Csűrös többek között ezeket írja: „Nehéz sorsú, éles eszű, indulatos alkatú emberként vált hivatását betöltő írástudóvá. Kitűnő költő és meggyőző esszéista. Szükszavú lírája és sokoldalú műveltséget tükröző szépprózája az emigráns létezés drámájában gyökerezik, a távollét és a hazavágyás feszültsége táplálja. Életművében találkozik a szolgálat alázata és az önmegvalósítás pátosza.” Bizonyára a szerkesztőségi figyelem és megbecsülés jeleként értelmezhető, hogy a Csokitsról szólásra a lapban mindvégig a legjobbkat kértük fel (s ők szívesen vállalkoztak a feladatra). Jelenitset és Domokost már korábban, Csűröst most említettük, de még szólnunk kell Alföldy Jenő két mélyen kutató esszéjéről Csokits költészetével kapcsolatban: a 2003/6-os számban az *Egy hajótörött naplójából* című verseskötetről ír – kritikai észrevételeket is tartalmazó – esszét, majd Csokits utolsó kötetét, a *Sötétedés* című verseskötetét mutatja be. (2009/3.)

Jól megőrzött emlékeként tartom számon megyei könyvtárbeli találkozásainkat. Öröm és élmény volt vele lenni. Mint kutató is be-bejött az intézménybe Tatáról s mint ide-oda utazó ember is meg-meglátogatott. Kedves ünnepek voltak – a már említett, 1999-es könyvpremierjén túl – itteni könyvbemutatói: szerzői estje Tóth Ildikó színművésszel és Jász Attila költőtársával, barátjával (2005. jún. 6.); az *Egy tükör cserepei* című esszéketének bemutatója (2007. jan. 29.) és a *Sötétedés* könyvpremierje Alföldy Jenővel. (2009. január 19.)

Csokits János hamvait a tatai Öreg-tó fogadta be 2011. augusztus ...

*

Csokits utóéletének építése az *Új Forrás*ban úgyszintén Jász Attila érdeme. Még János halála előtt gondolt arra, hogy a kisebb jelentőségű írásai is hozzáférhetőek legyenek. Így kerekedett ki egy összeállítás a felvilágosodás kori Csokits fordította anekdotákból (2011/7.), s így került a lapba Nemes Nagy Ágnes levele (2013/2), Ted Hughes dedikációja (2013/3) s néhány rövid versparódia Csokits körül. (2013/6) Méltó emlékszáma Csokits születésnapjára és halála évfordulójára is emlékeztető 2012-es júniusi összeállítás. Benne két elszánt Cs.-vers, Villányi László – lentebb olvasható – emlékverse, továbbá Gömöri György (Csokits személyiségével kapcsolatban kritikai észrevételeket is megfogalmazó) esszéje: *Csokits János emlékezete*. Ugyanitt olvashatjuk Tóta Péter Benedek remek tanulmányát Csokits, Pilinszky és Ted Hughes barátságáról, szakmai kapcsolataikról és József Attila-értelmezéseikről. Mutatványt közöl a lap a kicsit később megjelent kötetből (*Levelek Pilinszkyhez*), melyekben többször is említés tétetik Csokits és Pilinszky fontos szellemi kapcsolatáról. (Kedves szerkesztői gesztus, hogy a lapszám végén sumér életbölcösségek, közmondások olvashatóak Csokits fordításában –, aki nagyon szeretett efféle dolgokkal bíbelődni.) Lássuk végül az említett Villányi László-verset.

Másik bolygó

Csokits Jánosnak

*Nehezen tudta elképzelni, pedig látta a fényképet,
hogy valaki tizenkét évesen szerelmes először
és utoljára, a fiú állt a lány mellett, akárha egy életre,
úgy hajoltak egymáshoz, ilyennek szerette volna
a földi véget is, módszeresen, hosszú évekig készült,
mégsem tudott időben odahajolni a halálhoz, kráter
mélyén, kőerdőben, másik bolygón lett volna otthonos.*

Tata, 2004. X. 27.

44

kedves Jure!

Elnézéssel kérem a kései
válaszért, sokáig háborgtam, hogy
teged-e engedélyt a közvélemény,
mi olyan veséket is válasszak-e,
amelyek valószínűleg tettenek a
közintézmény. Végül is maradtam, aki
vagy, vagy lemmi szeretnék és nem
vettem figyelembe a közvélemény szempontjait.

Attólát kérem meg leveled vétele
után, hogy tájékoztasson: megtörtént-e
meghívásodat a december 4-i „Megel-
járásra közhatalmal elfogadom, mely,
mint talán hallottad, készül a
nyilvános közéletre.

Ami a komáromi utat illeti, nem
fogadhatok el semmilyen titkeltetést.

A mellékelt meg van hozzá
stoppas árával ellenőriztem.

Barátságjal és tisztelettel

tisztelt híved János

FÉNYFOHÁSZ

Csokits Jánosnak

A szív vak sugárzása hiányzik.
Ahogy ő írt. Aki testvére volt
minden kőnek. Meteoritnak és
aszteroidának. A kihűlt fény,
a csillagok szerelmese, báná-
tában a sok földi gonoszság
miatt, inkább visszaköltözött.
Oda. Ahonnan jött. Mielőtt
testet öltött. Szolgálata lejárt.
Nyolcvanhárom évig bírta, s
talán ott hazát talált. Félig telt
pohár, kövek rezgése, fohász.

Magyar anya, szlovén apa, Budapesten, Ljubljanában és Triesztben töltött gyerekkor, svájci iskoláztatás, tanulmányok franciául és oroszul – Ilma Rakusa több kultúrán és több nyelven keresztül gondolkodik, írói nyelve pedig a

német lett. *A Lassabban!* esszékötet és a *Rengeteg tenger* című önéletrajzi regény emlékfutamai után magyarul harmadikként megjelent, eredetileg angol részekkel tűzdelt német nyelvű *Love after love* irodalommal transzfor-

46 Urbán Csilla

ÉNEK A POKOL TORNÁCÁN

Ilma Rakusa: *Love after love*

málja egy nomád szerelem érzelmi brutalitását, illetve végjátékát.

A nem egynyelvű szerelemben való részvétel a saját és idegen nyelv viszonyát felborítja, a megteremtett irodalmi nyelv pedig tovább módosítja. Ahogy azt az utószóban Nádas Péter kifejti, a másik nyelvének használata felől nemcsak a saját nyelv tűnik idegennek, illetve hallja meg a beszélő annak eddig észre sem vett zenéjét, hanem arra is rákényszerül a beszélő, hogy a másik nyelv logikájának elsajátítása nélkül a kitöltendő nyelvtani szerkezeteket közhelyes kifejezésekkel töltsse fel, és így állandóan tudatában legyen egy kimondhatatlan tartománynak. A búcsúénekek lírai alanyának viszont az egynyelvűség jelenti az idegenséget: a lírai alany ugyan egy közvetítő nyelvet használ ebben a szerelemben, de a másik nyelvének beírásával egy saját, többnyelvű irodalmi nyelvet teremt.

Ahová az egynyelvűség/többnyelvűség problémája nem ér el, az a test tartománya. Ezt a nyelv kommunikációt megakasztó, a másik számára ismeretlen logikája nem érinti, a test nyelve azonban hiába működik, a vágy csak pillanatokig tart össze. Ezeket a pillanatokot fenntartani azonban egy utazó szerelemben nem lehet, közös, megmaradó és fenntartható teret, házat építeni rá végképp nem lehetséges. A szerelmes viszony „mi”-jét itt egy én és egy ember nagyságú hiány (*Nevermore*) teszi ki. A két útvonal széttartóan, egymás mellől kitérve, a másiktól menekülve vagy a másikat üldözve átmeneti helyeken (reptéren, szállodában, tereken) találkozik össze, majd válik ismét szét. A nomád szerelem aktorainak más irányú haladása és nyugvópont nélkülsége fenntarthatatlanná teszi azt a közös tájat, amely az egyetlen módja lehetne a végjáték elkerülésének. Habár az erre való akarat is hiányzik, így lesz ennek a szerelemnek a tere egy kívülálló tartomány, saját idővel, ahol a lírai alany a soha többére vár és folyamatosan tologatja a helyzet kibírásának, érzelmi terhelhetőségének határait. Ez a viszony brutális, felemészítő, és a búcsúénekek alapján fel lehet állítani a gyászunka kronológiáját, amely szerint az elváltstörténet a dühös szenvedélytől tart az elhalkulás, elcsitulás,

elfogadás felé. A búcsúénekek zaklatottságát jelzi, hogy az egész szövegre általában jellemző a zárt formák hiánya, ezek inkább fragmentumokra, mint egész énekekre jellemzőek. "Vajon a pokolban ritkul / a szerelem, Mr. Perem?" – olvassuk a *Limbo (I)* végén és a felsorolásból, az anafóris szerkesztésből, a fokozásból, a rövid és hiányos mondatokból mint 47
eszközökből arra következtethetünk, hogy a lírai alany terében a le-
vegő is ritkul. Szinte átérezhető, ahogy a légzés gyorsul, mikor világossá
válik, hogy az együtt belakott, képzeletben létező ház és az együtt belátott
közös táj csak egy pillanatokra fennálló, képzeletbeli bizonytalan hely.

A búcsúénekek címei a *Lament* kivételével mind időre és terekre vonatkozó határozószavak és főnevek (*Nevermore, Everywhere, Nowhere, Limbo (I), Limbo (II), Limbo (III), And Venice*), a kötet térszerkezete pedig kiemelten fontos. Ebben a nomád szerelemben minden mozgásban van: nemcsak azért, mert utazó, de nem együtt utazó szerelemről van szó, hanem azért is, mert a fő mozgásformák az üldözés és a menekülés, amikor pedig ezeknek a mozgásoknak a dinamikája nyugvópontra jut, a szexuális együttlét és a várakozás helyzetei a meghatározóak. A térszerkezetet illetően a szöveg kulcsszava a címeként is szereplő limbo: erre kapunk az első ilyen című, középen elhelyezkedő versben öt magyarázatot (*a pokol határvidéke; pokol, Hádész; börtön, zárka; határ, perem; zombiállapot*). A latin limbus peremet, valaminek a szélét jelenti, Dante *Isteni színjátékában* a Limbo a pokol első körét jelöli. A lírai alany számára pedig a szerelem tere a pokol tornáca.

A nyolc búcsúének szempontjából a limbo egy bizonytalan, átmeneti helyet jelent, egy várószobát, ahol a várakozónak nincs befolyása a történésekre. Ennek a váróteremnek a tér- és időbeli határai változóak, a végső döntés folyamatos halogatásában foghatóak meg. A mindennapi kötöttségek zárójelbe kerülnek és elvesztik érvényességüket. A reptéri *arrival* és *departure* ennek a zárójelnek a két vége és az elhagyatottság, elfeledettség még akkor is jelen van, ha ebben a térben a másik is ott van. Ezzel szemben áll a végül felmondott közös táj, a közös otthon és ennek következtében az a közös történet, amelyben a másik csak egy üres helyként van jelen.

Gyorsan, zaklatottan indul a kötet kezdő verse, a *Nevermore*, ahol az alaphelyzet a bennlét egy fájdalommal, brutalitással, űzöttséggel, érzelmi-
leg mazochista-szadista viszonytal, egymásnak kölcsönösen okozott sérelmekkel járó szerelemben, ahol a kibírás határai mindig csak arrébb tolódnak. Mindez egy nomád szerelem velejárója, ahol felfüggesztődnek a hétköznapi gyakorlatok és viszonyok: „Mert az első hétköznaptól az érintésvarázs / megtörik. / Csak hétköznapot ne, please! / Hipnotikus izgalom, / telefon,

repülőtér, hotelszobák, sötétben. Ahol / nincsenek gyökerek, beakad a vágy. Tudja / a született nomád. Ösztön az ösztön. A vonzalom / tízszer olyan, ha súlytalan dolgokkal van tele." A vérszívónak, lélekrágónak, oppressornak, szélhámosnak nevezett másikkal való függőségi viszony miatt a lírai
48 alany tehetetlen, a menekülés félbe marad („Elvágott repülés.”).

A szenvedés és kétség tartja fenn ezt a viszonyt, ami pedig megakasztja, az a valóság. Itt a közös hely, otthon tervben létezik, de még képzeletben sem lakják be. A lírai alany számára ez az, ami elsősorban a zárkát jelentené, a kirepülés azonban itt sem teljesül. „I love you passionately. / Aha. / Hiszi a piszi. Szenvedés lobbantja fel a szenvedélyt, / a kétség egy szögön inog. A valóság kidugja fejét / a homokból, nasty little things. Építtek egy házat neked. / Telekkönyvek, vázrajz. Fuck. / Ki az épületből, azonnal, kifele. Bárcsak tudnék. Ahogy / egy vonzó fecske, égnek felfele, / harapós öleléséből menekülnék. / Odanyomsz, az úgy nyomaszt, / meddig leszek még. / Hűtlen magamhoz.” Az állandóság hiánya jellemzi ezt a viszonyt, ahol az együttlét ideje és tere is átmeneti, végső döntés ebben a kapcsolatban nincs: „Búcsúfejsze. Most érkezett, de már távozik. / Most kapta meg, de már elveszi. Most ígérte, de / már visszavonta. Nincs olyan nap, mely azt mondaná: / én vagyok az a nap. Elvágva, szétvágva az idő. / Találkozások szűk négy-szöge. Arrival, departure. Azonnal!” A másik hangja mindeközben édes semmiségeket mond: „All these lovely words: I’m lucky to have you. / Remember, I care. / I caress you.” Szavainak leírása nem terápia, inkább operáció: „A betűk bevésődnek. Belém. Hangok. / Szórol szóra. / Hogy kiselejtezzelek. Ez a munkám. / Átkozott operáció.” A másik egyre távolodik, a két embert összekötő „mi”-t azonban nem lehet a végtelenségig tolni, elmarad, kimetszi: „Elkülönültünk. / És most mi van. / És mi van. / És mi. És.”

Az *in limbo* kifejezés először a második búcsúénekekben jelenik meg. Az elkülönülés és a mi felszívódása nem azt jelenti, hogy a másik nyomai a térben nincsenek jelen. Miközben mindenhol érzékelhető a másik jelen nemléte, a lírai alany identitása „in limbo”, bizonytalan pozícióba kerül, ráadásul egy kontrollálhatatlan helyzetről van szó, erre utal az „elválasztva” határozói igeneves használata: „én vagyok? de hol? / egyedül, elválasztva / in limbo / ott és itt között / múlt és jelen között / a tévelygő szellemek birodalmában / k. o.”

Az egyetlen közös vonatkoztatási pont az elképzelt, de meg nem valósult közös hely, a virtuálisan felhúzott falak, ahonnan a lírai alany végül menekül: „az ágy hideg és idegen lett / téged kifelé húzott az éjszaka / ott veszítettük el egymást / becsaptál? mondd / pedig én akárcsak te / elképzelttem a falakat” ... „de hogy lesz képekből / ház?”

A következő sorokban a vadság párba állítható a nomádsággal. A nomád szerelem és a nomád életmód az állandó mozgáson kívül nem ad lehetőséget a helyben maradásra, a szedentáris létmódra: „te sírsz? a vadság

elragad / szerződést nem akar veled / bukdácsolok a fűben / ne tarts / vissza kérlek / építs csak magadnak fészket". „When the time will come / let's keep the shared memories" – szól a fájdalmas elváláskor közhelyesnek ható kijelentés, a közös emlékek megőrzése azonban ebben a tehetetlen állapotban nem lehetséges: „mit kezdjek most az utcákkal / a terekkel a nyomokkal / az elszórt magokkal? / you hear me?" 49

A soha többet és a mindenhol után következik a sehol, azaz Nowhere. Itt már úgy tűnik, a közös döntés megszületett: „kofferral kabáttal dühvel / felmondtuk a közös tájunkat". Ez a közös táj azonban inkább virtuális volt, miközben az a tágabb térszerkezet, amelyben ez a szerelem működött, nemcsak állandóan mozgott, de olyan nem létező terek vagy bemérhető téren kívüli helyek voltak ennek a részei, mint például Seholország „ahová, egykor régen, útjaink értek". Az identitás bizonytalansága továbbra is fennáll. A lírai alany saját magát írja át egy másik nyelvbe, egy olyan viszonyba, ahol a függőségen kívül más kapcsolat már nincs: „én már nem vagyok / csak fűhalom / műszálvékony fűszál / saját / parafrázisom". A pokol tornácáról azonban a lírai alany nem jut ki, a „talán"-nal („tudom és tudod / hogy vége már / vagy nem talán") visszabilen abba a bizonytalan állapotba, amelyet a következő három *Limbo* vers összegez. A „semmi sem tart" az, ami a leginkább jellemző erre a peremlétre, kétféle értelemben is: egyrészt semmi sem tart meg, nincs támaszték, vonatkoztatási pont, nincs ott a másik. Másrészt semmi sem marad meg, nincsenek állandó konstrukciók, így feltehetően állandó közös döntések sem. A limbo pedig nemcsak egy várószoba, hanem egy emlékezetzárka is, ahol az emlékek metaforái a csontok, élet nélküli, kielégítetlenséget maguk után hagyó darabok.

Nemcsak a „mi" névmás és az ezen belüli viszonyok a kulcsai ennek a lírának, hanem az olyan igekötők is, mint a „szét". A *Limbo* (III) elején felsorolt igék (pl. Szétbeszél / szétszakít / szétrombol / szétrabol / szétver / szétdarabol) mind sérülést okozó, az integritást megbontó aktusok és a másikkal kapcsolódnak. Ami a kapcsolatból megmarad, az a másiktól való teljes leválasztottság: „nyelvem a fogamon / az enyém / az enyém / be vagyok zárva / kizárva belőled."

A *Lament* annak a tudatosulása, hogy valami végképp elveszett. Ennek az éneknek ismét egy igekötő a kulcsszava, szótöredéke, mégpedig a „szét" után az „el": „és mennél / és elmész / és már majdnem / és mész / és megakadsz / és vétkezel / és nálam étkezel / és távozol / és már egy újban találok meg / a régít / és újra akarod / és elmész / és elveszed / és elmész / és nem érted / mi van / mert magadon kívül vagy". Itt már tudni, hogy nincs vissza és az utolsó búcsúének, az *And Venice* visszakapcsol az első versre, a *Nevermore*-ra: „vajon hány várakozást / bírunk el / a soha többére". A sorozatos

elválás, majd visszatérés mozgásai között mindig ott van a fenyegető soha többé, miközben a várakozás élő-halottá tesz, zombiállapotba juttat (a másikat kétszer is hullarablónak nevezi). Az elválástörténet végén mintha a lírai alany is kivonná magát a kapcsolatból: „a mi zűrés viszonyunkban /
50 már csak két dolog van: a hó és / a te távozásod”. A hóból az elmúlásra, a nyugalomra, a csöndre, a megbékélésre asszociálhatunk, a lírai alanyhoz kapcsolható hiányérzet helyett azonban már a másikkal tartozó mozgás, a távozás (és a vissza nem térés) szerepel. A választás a magány, egyben a függőségi viszony megszűnése is. Ez azonban nem azt jelenti, hogy sikerül végképp megszökni vagy elszakadni a másiktól. Erre utalhat, hogy nemcsak a búcsúénekek egyenként, hanem az egész kötet is a másik nyelvén kap címet, a másik nyelvének elemei alá sorolódnak a gyászversek. A cím, a *Love after love* utalhat ennek a szerelmek az ismétlődő motívumaira, a találkozás, majd elválás sorozataiban a szerelemre való újbóli ráismerésekre, de utalhat minőségi változásra is. A love szerelemre és szeretetre is utaló jelentése, a második esetben a szeretet kapcsolódhat az elfogadáshoz vagy egy jóval távolabbi megközelítésben a függőségi viszony és így az identitásválság megszűnésével akár az önszeretetre is.

A *Love after love* kétnyelvűségében egy olyan szöveg, amelyen nem gyakran találkozhat a magyar olvasó. Mégis, a búcsúénekek leginkább azért hatásosak, mert nemcsak olvassuk ezt a szöveget, hanem szinte fizikailag együtt is működünk vele: a sorok zaklatottan induló ritmusát az olvasó is kénytelen felvenni, először együtt kapkodjuk a levegőt a szöveggel, majd a végén egyre mélyebbeket lélegzünk. Egy formailag nem szigorú, de struktúrájában átgondolt, a gyázmunka folyamatát is követő lírai nagy mű, amely brutálisan intim közelségbe hozza a másikkal szembeni önfeladás, az alávettség, majd a *soha többé* fájdalmas elfogadásának tapasztalatát. (*Magvető, Bp. 2016*)

Nagy várakozás előzte meg Krasznahorkai László legújabb könyvének megjelenését, több okból kifolyólag. A *Báró Wenckheim hazatér* különleges pozíciót foglal el az életműben, tekintve, hogy a kortárs irodalom legnevesebb szerzői közé tartozó

Krasznahorkai legutóbb 2004-ben jelentkezett regénnyel, tematikáját illetően friss kötete pedig még korábbi előzményekhez kapcsolódik: azon Krasznahorkai-művek sorát folytatja, amelyek cselekményüket tekintve Magyarországon játszódnak

– ezzel az író az 1985-ös *Sátántangónak*, illetve az 1989-es *Az ellenállás melankóliájának* világához nyúlt vissza. Mostani írása azonban nem is annyira a fentiek folytatásaként vagy továbbgondolásaként értelmezhető, inkább a bennük felvetett kérdések összegzéséül szolgál.

A regény grandiózusságához nem fér kétség: megannyi szereplőt mozgató, rafináltan szerkesztett, terjedelmes műről van szó. A történet ezúttal is egy délkelet-magyarországi település köré szerveződik, amelynek lakosai hírért veszik, hogy hosszú évtizedek után Buenos Airesből hazatér városuk szülőtte, báró Wenckheim Béla. A közösség élete egy csapásra felbolydul: a városka érdeklődésének középpontjában persze nem is annyira a báró személye, inkább annak feltételezett (a kolumbiai rézbányákból felhalmozott) óriási vagyona áll – sokan már szemük előtt látják a gazdagon megajándékozott várost, a nagylelkű támogatásból épülő szökőkutat. A polgármester rögtön lázas szerveződésbe kezd: kiürített az árvaháznak otthont adó kastélyt, hatalmas fogadóünnepséget szervez a vonatról leszálló Wenckheimnek, az asszonykórus pedig teli torokból éneklí a *Don't cry for me Argentínát*. Nem kérdés, a Krasznahorkaira jellemző fanyar humor ezúttal is működik és remekül figurázza ki a fontoskodó, messiásvárás lázában égő közeget. Csak-hogy a hórihorgas bárótól hiába is várnak bármit: az olvasó hamar megtudja, hogy Wenckheim Béla nem több egy szerencsejátékosnál, akit hozzátartozói nemrég épp egy súlyos kártyaadósságból mentettek ki. Lassú felfogású öregúr, aki nem egyébért látogat haza, mint hogy még utoljára láthassa szülővárosát és találkozhasson ifjúkori szerelmével, Marikával.

Ugyanakkor a regénynek nem Wenckheim az egyedüli (fő)szereplője: hamarosan népes szereplőgárda lepi el az oldalakat, egymásnak átadva a szót. Rögtön az első oldalakon találkozunk például a gondolkodásba beleőrülő, jellegzetes Krasznahorkai-hősök sorát gyarapító Tanár úr figurájával,

Nyéki Gábor 51

NINCSEN REMÉNY!

NINCSEN REMÉNY!

Krasznahorkai László:

Báró Wenckheim hazatér

aki korábban nemzetközileg elismert mohakutató professzorként dolgozott, ám miután felszámolta minden kapcsolatát környezetével, a város határában elterülő bozótban él önkéntes száműzetésben. Az első fejezetben az ő történetét követjük, és csak ezután jelenik meg a Magyarország felé vezető báró, akinek a nézőpontját rövidesen kisebb-nagyobb jelentőségű mellékszereplők elbeszélői szövegei váltják fel. Krasznahorkai regénye tehát nem kizárólag a báróról szól, sokkal inkább a vidékről és a közösségről, amelyhez a férfi most hazatér. A dramaturgiát ez a viszonyrendszer határozza meg.

Egyszerre mulattató és elborzasztó az érkező és az itthoniak között fennálló, áthidalhatatlan szakadék. A két világ különbségei legjobban a szolnoki állomáson megismert Dante és a báró első találkozásával érzékeltethetőek. Mint kiderül, a báró titkárául szegődő pitiáner csaló a Bayern München híres brazil hátvédje után kapta a becenevét (mivel annyira hasonlít rá), ám Wenckheim számára a név teljesen más miatt emlékezetes és úgymond „nagyon foglalt”, hiszen az *Isteni színjáték* szerzőjét illeti. A regény egyik legfőbb szervezőeleme a későbbiekben is a szilárdnak hitt megnevezések ilyesfajta kifordítása és leépítése lesz. A Tanár úr nagy tudású, ám megbomlott elméjű értelmiségi; a Polgármester csak látszólag vezetője a településnek; és Wenckheim sem éppen az a tipikus báró. De a mű tovább is megy a köz- és tulajdonnevek jelentéseinek problematizálásán, amikor például bibliai képet tesz viszonylagossá: az „égő csipkebokor” a regényben már nem az Úr jelenlétét mutatja, hanem épp ellenkezőleg, a város határában elterülő bozót (a Csipkebokor) felgyújtásával köthető össze, immár az apokaliptikus zárlatot előrevetítve.

A regény legnagyobb részében is egy bevett motívumnak, mégpedig a megváltásnak az újraértelmezése történik, amelynek középpontjában a báró egyszerre groteszk és tragikus alakja áll. Az első pillanattól kezdve nyilvánvaló, Wenckheimnek eszébe se jut vállalni a feladatot, hogy felvirágoztassa szülőföldjét (és talán személyiségéből adódóan képtelen is lenne arra, hogy valódi megváltóként létezzen). Ezzel egyfelől kétségtelenül a komikum forrásaként szolgál. Ám a regény ennél tovább is megy, amikor legizgalmasabb kérdéseinek egyikének azt teszi meg, hogy vajon megszabadítható-e vagy meg kell-e szabadítani egyáltalán azt a közösséget, amely a kilátástalanságba kényelmesen belesüppedve, kistűlű játékaikat játszva végső soron nem érdemi meg vagy nem is igényli a segítséget. Ennek a kérdéskörnek a körüljárásához Krasznahorkai kitűnő érzékkel alkotja meg címszereplőjét és bonyolítja az eseményeket. Így lehet az, hogy a báró, bár szálnalmas karakterként tűnik fel, halála után tragikus (már-már jézusi) figurává válik: temetésén senki sem jelenik meg, koporsóját a részeg sírásók majdnem elejtik, ruháit a hajléktalanok elégetik. Amint kiderül, hogy nincs vagyona, még

halálában is megcsúfolják. Az emberek a látogatás emlékét is igyekeznek kitörölni: a visszatérés valamennyi dokumentumát megsemmisítik, elmúlásáról pedig egy Bécsből érkező rokonon kívül senki sem emlékezik meg.

Katartikus olvasói élményekhez járul tehát hozzá a báró élet-történetének egésze, és már csak ezért is különösen zavaró, hogy a 53 katarzis megképződését folyamatosan megakasztja a nézőpontváltások sokaságával dolgozó, már-már totalitásra törekvő bemutatásmód. Kis túlzással azt mondhatni, hogy a város valamennyi lakosa megszólal a regény lapjain (a paraszttól kezdve a turisztikai iroda dolgozójáig), ez a tablószerűség azonban a cselekmény előrehaladtával nem képes kikerülni az érdektelenség csapdáját. Az ötven év múltán hazatérő számára az ország bizonyosan varázslatosnak hat, de úgy tűnik, hogy akik itt élnek, látják, hogy „provinciálizmus, a korrupció és nyomor” szegélyezte világ ez, és a legtöbben, bár eltérő stílusregiszterben, de e gondolatnak a szellemében nyilatkoznak meg. Ennek eredményeként – néhány kivételtől eltekintve (ilyen például Dóra karaktere) – rendkívül egyformán és egysíkúan gondolkodó egyéneket vonultat fel a regény. Krasznahorkai szereplői kilátástalanságban raboskodó, azt felvállaló emberek, akik nem sokban különböznek egymástól, legalábbis az ismétlődő szólamok tanúsága szerint. Ebből a körből még a regény legműveltebb karaktere, a Tanár úr sem tud kilépni. Valamennyiük közül talán ő jut a legtöbbször szóhoz, mégsem tudja meghaladni önmagát: hosszasan fejtegetve, de szüntelenül ahhoz a (Krasznahorkai-könyvekben mániákusan hangoztatott) felismeréshez tér vissza, miszerint „nincs egyedül érvényes gondolat”, és ebben az Isten nélküli világban minden hamis alapokra épült, hiszen az emberiség kultúráját nem más, mint a „félelem iszonytató ereje hozza létre”.

A *Báró Wenckheim hazatér* a korábban emlegetett grandiózus-sága nyomán olyan vállalásokat is tesz, amelyeket nem sikerül maradéktalanul teljesítenie. A történet egyes elemeiben mintha egyenesen az eposzi kellékek köszönnének vissza: a *Figyelmeztetés* exponálja a cselekmény démonikus végkifejletét; a *Kottatár* groteszk seregszemleként funkcionál; az isteni-ördögi közbeavatkozás sem marad el. Az ambiciózusság azonban sajnos a szöveg stílusára is rányomja a bélyegét. A sokfelé ágazó történetet elbeszélő, jellegzetes Krasznahorkai-körmondatok az életműben talán most először tűnnek redundánsnak vagy indokolatlanul körülményeskedőnek (lásd pl. „Valaki a háta mögül váratlanul utánaszólt, még a hangját is tisztán hallotta, de mikor megfordult, nem látott maga mögött senkit, és hát persze, hogy nem látott, és azért nem, mert senki nem volt ott, mivel nem is lehetett” – 339.). A kompozíció problematikusságát jelzi az is, hogy számos történetyszál elvarratlanul marad. Nem tudni például, kit lát Marika a fővárosi megmozduláson vagy miért

menekülhet meg Dante. A szöveg magját alkotó események kibontása/leke-
rekítése helyett még a kötet fináléja felé robogva is újabb történetzál kez-
dődné a budapesti eseményekkel, ám ennek kidolgozásával már adós marad
a szerző. Furcsa, hogy a tüntetések regénybeli megjelenítésével csak
54 rövid időre lépünk ki a szöveg jelentős részének színteréül szolgáló
békés megyei közegből, és így a regény egészére nézve a helyszínváltás
meglehetősen esetlegesnek hat. Igaz ugyan, hogy Krasznahorkai kötete szá-
mos egyéb ponton, szokatlanul direkt módon reflektál (aktuál)politikai-köz-
életi történetre (a tüntetéseken túl megjelenik a menekültválság és a
szélsőségesen nacionalista mozgalmak erősödése is), ám ezek a megjegyzések
nehezen egyeztethetőek össze mind a báró bibliai alakjával, mind pedig a záró
részt átszövő apokaliptikus képekkel.

Egyrészt kétségtelenül letaglózó és elkésertő lehet az, hogy mennyire
egyszerűen rokonítható a legújabb regény világa a nyolcvanas években írt
művekkel. A referenciális olvasási mód különösebb működtetése nélkül is
érezhető, hogy a Krasznahorkai által megjelenített közeg számos ponton ha-
sonlítható jelenkorunk Magyarországával – mintha alig változott volna va-
lami a közállapotokban az utóbbi harminc évben. Másrészt kissé csalódást is
keltő, hogy a szerző sokszor nem képes olyan módon variálni amúgy is meg-
lehetősen homogén regénypoétikáját, hogy az ma is frissnek hasson, illetve
a túlzott ambíciózusság veszélyét se tudja elkerülni. A *Báró Wenckheim ha-
zatér* azonban ezzel együtt is olvasásra érdemes mű: erősebb pillanataiban a
pusztulás felé mutató, kíméletlen és éleslátású analízis, amely képes számot
vetni a problémáinkkal. Megjelenése ezért a kortárs irodalom fontos esemé-
nye. Az is igaz, hogy agyafúrt módon felépített regény, amely számos elem-
zési szempontot tartogat szerkezetétől kezdve a narratív megoldásain át
egészen a többi Krasznahorkai-regénnyel történő összehasonlíthatóságáig,
miközben sok esetben egyszerre szórakoztatja és elborzasztja az olvasóköz-
zöniséget – ám megformáltsága ezzel együtt is hagy némi hiányérzetet maga
után. (*Magvető, Bp., 2016*)

HÁZ KÖRÜLI MUNKÁK

20.

Gügyöghetünk még egy fél
órácskát. Szóba hozhatjuk a nagy
krajzást, hogy tökéletes vagyok
a fénykép szélén bemozduló
alaknak, de ezt az ágyelőt is.
Vagy szolgálatba helyezem
magam, és leírom, hogy nemrég
az is mi voltunk, ami most
az ablakon a pára.
Amit le kéne törölni, ha érdekel,
hogy védett öbleikbe húzódnak
a tőzsdecápák. A kihalt utcákon
hírvivők suhannak, példaképeinkre
hőt sem ont az üledékes közet,
és senki le nem tenne értük óvadékot,
holnap, bálabontás napján.

44.

- 56 A postás szerint felszerelhetnék a kapuhoz egy csengőt. A szomszéd szerint most már permetezni kéne, anyám meg az évek óta gyűlő dolgait sorolja. Ahogy elnézem, lenne anyagom, összeüthetnék a véleményeknek egy urnát. Nem is menne rosszul a cölöphöz, és téged kérnélek, hogy a szabvány bedobónyírást kipróbáld. De majd csak a tavasz elmúltával, száraz időben. Amikor nincs tétje, hogy bent hagyom vagy kiveszem az irományodat, a biztos tudással, hogy a hátlap zárját megolajoztam, és ami zajlik köztünk, az a próbaüzem része.

BÜDÖS

Büdös és áporodott férfi.
Igyekeztek elkerülni.
Abba a korba értek,
hogy olyanok lettek,
mint a kutyák.
Vicsorogtak, ha idegen
szagot éreztek.
És az apa szaga
ilyen volt.

58 NÖVÉNY

Helyezzen át,
tegyen egy másik helyre,
talán a nap miatt,
de nem mondtam,
a növények nem beszélnek,
ő meg azt gondolta,
nem kell,
majd máskor vagy
azt gondolta,
épp ez az a növény,
ami nem igényli azt,
amit igényel.

AZT HITTE

59

Azt hitte mások szemében
ilyen vagy olyan, holott
mások nem törődtek vele.
A funkciója szerint
viszonyultak hozzá.
Vásárló volt például,
vagy más típusú fogyasztó.
Amíg ki tudta fizetni a kínálatot,
nem számított, mi van vele.
S persze később is csak annyira,
hogy a bankkártyáját elővegye,
ha már a készpénze elfogyott.

NEM

Nem viselte magát.
Se jól, se rosszul,
csak nem.

A FEJFAKUTATÓ

60

Egy fejfakutatóval utazott.

Nem tudta, hogy ilyen foglalkozás is van, hogy ebből is meg lehet élni.

Olyan típusú ember volt, mármint a fejfakutató, akit nagyon érdekelt önmaga, holott épp elég öreg volt, akár meg is unhatta volna magát, de nem.

Beszélt, mert nem szerette volna, ha a másik az övénél sokkal érdektelenebb mondataira sor kerülne.

Büdös lehelet kísérte a szavakat.

Az útitárs próbálta a fejét elfordítani, de a bűz követte az orrát.

A tenyerét az arca elé tette, hiába.

Rágógumit vett elő és megkínálta a fejfakutatót.

Az közölte ezzel a számára érdekes, ugyanakkor mások számára jobbára csak büdöset hozó szavakkal, hogy megveti a rágógumifogyasztókat, de persze ez csak más, általa nem ismert rágógumifogyasztókra vonatkozik, az útitárs nyugodta rágjja, ha úgy érzi jól magát.

Vajon van-e idő, amikor az ember megszokja, gondolkodott az útitárs. Nem volt.

Aztán arra gondolt, milyen legyen egy fejfakutató szájszaga.

Nem tartotta szimbolikusnak, hogy ilyen, mondjuk a sír leheletének, csak tényszerűnek, de ez a tényszerűség mégis önkéntelen szimbolikussá vált.

Elszégyellte magát, milyen olcsó utakra téved a gondolkodás, gondolta.

MAGADÉRT

Mit tudsz még elvégezni
magadért?
A fogmosást?
Vagy már azt sem.
Nagyapa azt mondta, ezzel
kezdődik a vég,
a fogságban pontosan
tudták, az ilyen ember
már csak pár napig él.

61

A FESTŐ

A kis Maurice Utrillo,
A gyönyörű Suzanne Valadon törvénytelen fia,
A pletykák szerint Puvis de Chavannes fattyú gyermeke,
Előszeretettel festegette a Montmarte egyik híres mulatóját,
A Lapin Agile-t,
Miután túl volt néhány pokoli látomáson,
Miután meglátogatta őt is a delirium tremens,
Hosszú és nehéz évtizedek után
Abbahagyta az ivást,
Megnősült és drága pénzért árulta képeit,
Amelyeken csak elvétve
Szerepelnek emberek,
Inkább csak, mint jelentéktelen
Pálcikák, tárgyak botladoznak
Az elmaszatolt kanyarokban,
A város bűbájos sivatagában,
Ellenben soha sem fukarkodott
A színes utcákkal és házakkal,
Majd később a templomokkal,
Amelyek majdhogynem egyetlen
Nagy témájává lettek az idők során,
Szép lassan
Megfeledkezett arról a tényről,
Hogy emberek közt él,
Erről mélyen hallgatott.

DELFT

Futottam tovább,
Hogy ne halljam
A nyüzsgő piac zajait,
A fogatlan kofák kiáltozását,
A sóvár koldussereg nyöszörgését.

Futottam,
Hogy találjak
Végre egy pontot
Távol,
Amely kerek,
Akár a kőlabda,
Akár a birs.

Senki más,
Csak egy fejkendős asszony
Állt nekem háttal a mozdulatlan parton,
A csatorna borús vizét nézhette,
Semmi különös nem látszott rajta,
Tán a piacról menekült oda ő is.

Aztán fölöttünk
A hétköznapi ég
Nehéz sajtburája kinyílt,
Derengeni kezdett
Valami opálszürke lépcső,
Végső *kijárat*.

64 SZIRAKUZAI

Farkas István,
Wolfner József magányos gyermeke,
Hiába szökött Párizsba,
Hiába írt tengermélyi képsorozatához
André Salmon gyönyörű verseket,
Valami hazaszóltotta onnan is,
Talán az a bolond szirakuzai,
Akit egyszer gyanútlan turistaként
Fedezett fel magának a téglavörös vulkán közelében,
Miótán csendben megfestette,
Egy szurokfekete tenger előtt találta magát,
A pesti kávéházak teraszain ücsörögve is
Csak ezt a képet nézte,
A szirakuzai látványosan beléköltözött,
Üldözni kezdte,
Lassan tövises halcsonttá lett
Kezében a festőecset,
Míg nappal a Singer és Wolfner ügyeit intézte,
Éjjel szirakuzaként létezett,
Bolyongva járta a város kietlen partjait,
De ott is a szirakuzai
Mélyen ülő szeme világlott feléje a sötétből,
Hiába menekült végül Szigligetre,
Hogy puha fényű csendéleteket keressen,
A bolond bizarr igazsága
Nála is szívósabbnak bizonyult,
Nem árulta el senkinek,
Hogy éjjel egy kalapos, kövér és koszos ember látogatja,
Hogy leül vele szemben,
Hogy műtermének ablakánál esténként feketére színeződik
A Balaton,
A vörös szakállú pedig eldobja a halcsontot,
A vízhez járul,
És ócska sarujában végigsétál rajta.

66 Hegedűs Gyöngyi

INTRAUTERIN FÉNYEK

Ipari táj ereszkedő angyalokkal.

Kárpáti Tamás kiállítása Tatabányán

*Mimódon születhetik az ember, ha vén? Vajjon bemehet-é az ő anyjának méhébe másodszor, és születhetik-é?**

És íme, itt vagyunk, kiállítás utáni képek ezek, intrauterin fényekkel. Az alapvetően kétféle színvilágban az egyik az étellel-szenvedéllyel teli vöröses, a másik a túlhordás szenvedéssel teli, zöldes-fekete, zavaros magzatvize. Igen, a halál is méhen belüli történet.

*Itt kezdődött,
azzal a sikollyal,
mely ama szó előtt áll,
ami az éjből
öröktől fogva közelg. ***

A testek lebegnek, mint vízben. De ez a víz, mintha egyszerre lenne halmaz-állapotainak metszeshalmaza. Szilárd, folyékony és gáz. És a testek is mintha egyszerre lennének elevenek, holtak és már feltámadottak. Nem egyszerűen idő van. Hanem kihordási idő. Nem egyszerűen tér. Testté vált tér. Ahogy a méhen belül a tíz holdhónapban évmilliárdok filogenezise zajlik le, az idő tömörített fájlja itt a test, és beavató közege, melyben (meg)merülve lebeg. Mert testet öltést látok mindkét színvilágban. Lehet-e élni az *ímholban*? Élhető terek az éltető terek?

Új Forrás 2017/4 – Hirdasi Hegedűs Gyöngyi: Intrautermi Fények
Ipari táj ereszkedő anyagokkal. Kárpáti Tamás kiállítása Tatabányán

Ahol a sejtés a legbiztosabb tudás. Megrögzöttségeimben elbizonytalanító bizonyosság. Nem takarásban van a test, most bontakozik ki. Most kerül teljes fedésbe önmagával. Most impregnálja a lélek, ami a kietlen és sötét föld fölött lebegett.

Nincs több fény, mint azon a nikodémusi éjszakán. Sötét van, mint a láng belsejében. A tételes vallásosság találkozik magával a Kijelentéssel. A testet öltéssel. Mert most ölt testet. A test sötétje ez. És a test fénye.

Keressük Istent elragadtatásokban. Testen kívüli élményekben. Látomásokban. És Isten testté lesz. Hússá. És vérré. Még ha a test dimenziójában is a legnehezebb hinni a vele való találkozást. *Isten minden művének vége testben létel.* * **

Akárha a színről-színre látás felbontásában néznénk képeket: a test, mint hangárnyék rajzolódik ki. Még az agónia zöldes-feketéjében is a teremtés *le-gyen*-jének hangárnyéka a test. De mert a keresztről teremt, nem egyszerű atyai felszólító mód, de fiúi engedelmesség is.

Képzuhogásban élünk. Mintha minden képi lélegeztetésre került volna. A szövegek is. Ám a legtöbb képet csak nézzük. De mi van, ha elképesztő pixeleinket ellepik az angyalok? És nem az éleslátást, a nagyobb felbontást, hanem a tisztán látást hozzák magukkal? Ipari táj, ereszkedő angyalokkal. Ereszkednek, de ereszkedésükben is ott a víz felhajtó ereje. Képek angyali megszállottsága.

Kárpáti Tamás kiállítás utáni képei néznek minket. A bennünk elnyelődő fény-nyel. *Alaktalan testemet már látták szemeid; könyvedben minden meg volt írva, a napok is, amelyeket nekem szántál, bár még egy sem volt meg belőlük.* ****

* Jn 3:4

** Catarina Carsten: *Trakl szülőháza előtt* (fordította Erdélyi Z. János)

*** *Leiblichkeit ist das Ende der Werke Gottes* Friedrich Christoph Oetinger, az 1700-as évek teológus polihisztorja, ki orvosi egyetemet is végzett.

**** Zsolt. 139:16

A kiállításcímmé vált képcím – *Ipari táj ereszkedő angyalokkal* – aktuális és jelképes értelmű egyszerre: a tatabányai ipari körzet égboltján talán a maguk valójában felfedezhetjük azokat az angyalokat, amelyek vagy pontosabban

akik ezúttal nem sebesen elsuhanó jelenségekként vagy teremtményekként tűnnek fel, hanem le szálló ágban, leereszkedőben vannak, jó hírek hírnökeiként, célirányosan érkeznek közénk. Van-e örvedetesebb, léleknyugtatóbb, reménykeltőbb jelenség, mint

72 Wehner Tibor

IPARI TÁJ, ERESZ- KEDŐ ANGYALOKKAL

Kárpáti Tamás festőművész

kiállítása

egy angyal érkezése? És minden bizonytalanság különös tünetéyként regisztrálhatjuk, hogy most nem is egyetlen angyal, hanem egy angyalcsapat érkezésének tanúi lehetünk. Átérezhetjük, átélhetjük a jelenség rendkívüli voltát, ha Kárpáti Tamás képeihez közeledünk, ha egészen közel kerülünk a táblákhoz, és ha engedve a csábításoknak és kényszereknek belépünk a művek sejtelmes, megfoghatatlan tereibe, és felfedezzük, hogy e terekben semminek nincs határa vagy vége, hogy egyre újabb távlatok nyílnak, hogy a színek és a formák hullámai ránk borulnak és egyre távolabb, egyre mélyebbre sodornak. A felmerülő-kibontakozó újabb és újabb képek körülvesznek, befogadnak, magukba zárnak, már-már feloldódnak és elveszünk ebben a puha, magával ragadó festőiségben, amely maga a végtelen, de ennek ellenére sincs elveszettség-érzésünk, nincs szorongásunk, nincs félelmünk. Mert minden így van jól: a kép teljesítette programját, és mi végigjártuk a kép által megjelölt utat, és kilépve a festői térből már más emberként térünk vissza az ipari táj valóságos kulisszái közé.

A huszadik század hetvenes éveitől töretlenül épülő Kárpáti-életmű legújabb, a közelmúlt egy-két évében festett, továbbra is rendkívül lassú és megfontolt munkával készülő, vagy inkább: elmélyült meditációk és tűnődések által érlelt képei előtt állunk. A művek tárgyyszerű megközelítése – a leírási és az értelmezési kísérlet – során számos fontos szempont mérlegelhetnénk. Elemezhetnénk a klasszikus képalkotás hagyományának szívós továbbélését, az olajfesték mesteri, a legnagyobb mestereket, a reneszánsz korát idéző kezelését, és a klasszikus kép-forma konvenciójának tiszteletben tartását: azt, hogy e műveken nincs formabontás, nincs vegyes technika-alkalmazás, nincs formai eszközökkel manipulált meghökkentés. Megvizsgálhatnánk az e festészet lényegi vonásait megteremtő fantasztikus érzékenységgű kolorizmus

már-már totális voltát, s ennek kapcsán hivatkozhatnánk a Kárpáti-oeuvre elemzőire, így példának okáért Chikán Bálint már nagyon korán, 1978-ban lejegyzett eszmefuttatására, mely szerint „a színek érzékenyen modulált, finoman együtt tartott tónusban határozzák meg a művek alaphangulatát.

Képein soha nincsenek éles kontrasztok, az egyes festményeken nincs hideg-meleg színellentét.” Boncolgathatnánk a műveket átlengő transzcendenciát és szakralitást, tanulmányozhatnánk a bibliai utalások bonyolult, esetenként furcsa kiemelésekkel átszőtt rendszerét, a keresztény ikonográfia elemeinek, motívumainak vissza-visszatérő, oly szabad kezelését, és meditálhatnánk a különösségekbe emelt, a foszlányszerűségekbe oldódó természetidézésen, s a művek borzongató atmoszféráját élesztő, varázslatosan határtalan szabad tér megnyílásán. És mindezen vizsgálódásainkat és szellemi kalandozásainkat elhamarkodottan lezárni próbálván megállapíthatnánk, hogy Kárpáti Tamás az idő, az évtizedek múlása során csak apró elmozdulásokkal változó piktúrája egyszerre ellentmondásos és végső soron mégis magától értetődő módon a dolgok megragadhatatlanságának és megjeleníthetetlenségének festészete. A tettenérhetetlenség tettenérése. Minden tűnékeny, minden elomló, minden bizonytalanságokba vesző, és ha véletlenül mégis úgy véljük, hogy körvonalazódik valami, akkor is csak az emlékezés homályán és a múlt kódén át előszüremlyön, mintegy lebegővé vagy légiessé válva, a gomolygás soha nem lanyhuló hullámaiban hánykolódva, lapangón, látomásszerű jelenésként rögzülve. Mintha a következő pillanatban az alakok és a tájak elmerülnének a színek, az elomló foltok hullámaiban, mintha könnyedén elillannának, mielőtt pillantásunkkal birtokba vehetnénk őket. Ebben a különös festészeti univerzumban a sejtésszerű bizonyosságokat – ha vannak egyáltalán ilyenek – újra meg újra kérdőre vonja a dolgok lényegét hasztalan kutató, dús festőiségekbe burkolózó kétely, amely egyszersmind kaput tár, utat enged az átélés, a beleézés korlátlan lehetőségeinek.

Talán megvonható valaminő konzekvencia, hogy – a festői szemlélet, a világlátás (és a korszellem) által determináltan, a határozott, több évtizedes munkássággal hitelesített művészi szándékokkal és törekvésekkel vezérelten – mindez mit jelent a Krisztus utáni harmadik évezred második évtizedében. A tévedések kockázata nélkül leszögezhető: a közelmúlt és a jelenkor magyar festészetének társtalan, autonóm, összetéveszthetetlenül egyedülálló, konzekvens, stílussteremtő életművét teremtette meg Kárpáti Tamás: e piktúrához olyan nagy elődök remekművei adhatnak bizonyos támpontokat, mint Rembrandt, Watteau és Gulácsy Lajos alkotásai. Elődeivel a mély gondolatiság, a különös formai megjelenítés, a rejtelmes terek és a bizonytalan idő-síkok,

a titokzatos, transzcendens szférák megidézése és a mély jelentéstartományok révén szövődhetnek távoli kapcsolatok. Egy másfél évtizeddel ezelőtt megjelent katalógusban – ezt mindig fel kell idéznünk, ha Kárpáti Tamás festészetéről tündöndünk – azt írta a felejthetetlen emlékű művészettörténész, Supka Magdolna, hogy az „életmű egésze egyetlen gyönyörű metafora”. E metafora mibenléte kapcsán valószínűleg azt rögzíthetjük a bizonyosságok kósza reményével, hogy a látszatok valóságának Kárpáti Tamás által megidézett széttöredezett síkjain és sejtésszerű tereiben az ember és a természet, az Isten és a természet, az Isten és az isteni természet jelenik meg: egy-egy arc, test-alak, egy-egy fa, ág, bokor, egy feszület – vagy csak annak árnya, lenyomata, illetve halvány ideája –, szüremlik elő a folyamatos alkonyat állandósult szürkületében, az izzó kadmiumvörösök, a lágy okkernarancsok, a szédítő mélységű zöldek és a félelmetes feketeségekkel kitartón dacoló barnák és szürkék árnyalat-átmeneteiből. Történeti utalásokkal és mítikus, szimbolikus vonatkozásokkal, toposzokkal terhelten, a mélységesen mély múlt örökségének jelentéseivel telítetten, a súlyos érzelmek és a belső, finom lélek-rezdülések áradásával tolmácsolván mondandóit és emócióit. A Kárpáti-képek sérülékeny szépségeinek, vágyakozásainak és elvágódás-óhajainak, visszafogott szenvedélyeinek eredőit azonban ne a letűnt korokkal, ne a mítoszokkal, hanem a jelenkorral szembesítsük: a párhuzamok és a kontrasztok élesen megrajzolódnak, a döntésekre ösztönző felismerések kikristályosodnak, az érzelmi töltetek robbanóvá válnak ha e műveket magával a folytonos válságok-szaggatta jelenkori életünkkel ütköztetjük.

A dolgok, a történések, a remények, a valóság és a lelki meggyőződés bonyolult együttjárásában és egymásrautaltságában – sutba dobva a művészettörténetinek nevezett értelmezési kísérleteinket – e festészet intenzív hatókörében tulajdonképpen mindig csak a létezésről, a lélekről, az Istenről kell gondolkoznunk. Hiába próbálunk a mesterség, a festészet mestersége, a képcsinálás klasszikus ideája és tradicionális eszközrendszere felől közelíteni Kárpáti Tamás világához, akkor is a szakralitáshoz, a hithez, a reményhez és a valóságon túli világokhoz érkezünk. De azért korántsem lényegtelen az a minuciózus festői módszer sem, amelyről egy beszélgetésben szólt a festő: „Rétegelt lemezre felkásírozom a vékony lenvásznat, és arra alapozok rá. Bemártom a vásznat az enyvebe, jól kihúdom, kinyomkodom, hagyom megszáradni, másnap megkeverem az alapozót, hegyi kréta és enyves víz, és ezzel húzom át. Felfeszített vászonnál lenolajat is teszek bele, hogy rugalmas legyen, de mostanában a fatáblánál is szoktam, mert így jó stabil, és nem szív olyan nagyon, bár én szeretem, ha szívó az alapozás, többretegű festésnél ez nagyon hasznos. És stabilabb így, csak hosszabb ideig kell száradni

hagyni.” És amikor a képfestés gyakorlati leírásában Kárpáti Tamás a lazúrozás technikájához érkezik, akkor megvallja: „Ezzel a valóságot el tudom távolítani a megfoghatatlan irányába, ami a nézőt a lelki mélységek felé mozdítja.” A megfoghatatlanná avatott, a lelki mélységekbe vezérlő valóság megidézése: ez által minden egyes Kárpáti-kép egy új, egy 75 megismételhetetlen csoda.

(Elhangzott 2017. február 10-én, Tatabányán, a Kortárs Galériában, a kiállítás megnyitóján.)

(dead man)

Hat nappal Pészach előtt Jézus meglátogatta barátait. Mária és Márta közölték vele, hogy a testvérük nagyon beteg, haldoklik. Két nappal később, mire

Jézus odaér, Lázár már meghalt. Jézus Lázár nővéreivel és tanítványaival odament a barlangsírhoz és szavaival feltámasztotta a már szagló halottat. A halott Lázár felkelt, és lebegő, foszladozó golycsaiban elhagyta a

76 Csendes Toll

ÉRINTÉSEK

Muzsnay Ákos képei által

történetet. Soha többet nem hallunk róla. Miközben az Újszövetség egyik kiemelt helyévé válik története, ugyanis ekkor dönt úgy a Zsidó Nagytanács, a Szanhedrin, hogy megöleti Jézust.

Muzsnay Ákos figurái szintén foszladozó golycsba csavarva lebegnek a képein (évtizedek óta), egy-egy sűrített pillanatot megjelenítve. Arcuk nincs, mert az nem lényeges, hiszen csupán az ego tükre. Ellenben a golycsba csavart figurák egymáshoz való viszonya annál inkább fontosnak tűnik. Muzsnay Ákos, indián nevéen Fehér Sólyom indirekt módon, a képeivel tanít, gyógyít, belső történéseket, történeteket sugall. Nekem mostanában azt, hogy éppúgy halott emberek vagyunk, mint Lázár, míg meg nem érint valami. A Fény, Isten vagy az energia, nem tudom. A lényeg az érintés, amitől feltámad a halott. Nem szavakkal teszi, ahogy Jézus tette, hanem vöröskrétaival, grafikai eszközökkel, vagy akár aranyporral megjelenített látomásaival.

„Én nem vagyok halott.” Mondta Jim Jarmusch filmjében Johnny Depp, alias William Blake. Aki egy halott festő és költő is egyben, csak ezt nem tudja, még ellenkezik, pedig a szívében már ott a golyó. Halott ember. Nobody, a Senki nevű indián segít neki rendesen, szépen meghalni, ami Will Blake-Johnny Depp számára maga a megváltás. A feltámadás.

(a repülés szerelmese)

Hadd folytassam máshonnan. Hadd kezdjem előlről. A születéstől. Muzsnay Ákos a barátom. Az utóbbi időkben közel laktunk egymáshoz a Hegyben. A Gerecsében. Főművei születésénél ott lehettem, szó szerint is bejárásom volt világába. Így még nehezebb arról beszélni (konkrétan: lehetetlen!), amit tudok. Érintett vagyok a dologban. E nagy méretű képek ereje, hatalma sokszor elsőként érintett meg, néha még félkészben. Láttam, amit csinál, hogyan

építi folyamatosan a világot, halad fölfelé. Makettek készítéséből, elégetéséből teremődik valami. A semmiből, a semmi helyett.

Nemrég kaptam tőle egy régi rézkarcot, Bartolomeu de Gusmão (brazíliai jezsuita tudós) emlékére készítette. (Aki a portugál király udvarában szolgált.) Hogy miért ezt a képet, nem érdekes, az sokkal fontosabb, ő miért foglalkozott a léghajó feltalálójával, már akkor (1970 körül). Mivel a repülés szerelmese. Aki járt már a műtermében, láthatta, hogy klasszikus régi, saját maga által készített repülőmodelljei hálózák be műtermének egét. A legkisebb szellőre lengedeznek, mozgásba jönnek a modellek, mint egy könnyű golyocs, ami nem is csoda, hiszen lehet könnyűek. Kizárólag régi modellek érdeklik. Nem véletlen, hogy egyik nagy kedvence, példaképe Leonardo da Vinci. De maradjunk csak a Bartolomeu de Gusmão által 1709-ben megálmodott léghajójánál. Ajánlékképe kapcsán írtam egy ajándékverset:

*Egy nap a király tekintetétől
kísérve váratlanul levegőbe
emelkedik a Gusmão által megál-
modott szerkezet. Óriási lebegő gömbként,
akár egy most született égitest. Ahogy*

*alákap az éppen felszálló meleg
légáramlat, megemeli és kiszámíthatatlan
irányba sodorja, későbbi legendák felé.
Ha elég magasan lesz, nagy lesz a mélység,
és az elkövetkező néhány évszázadban*

*valósággá válhat az álom, hogy egyik helyről
a másikra levegőben jussanak el az emberi
lények. Lényeg, hogy a lehetőség tényleg
benne van már az álomtekintetben is.
Amely által a palota kertjében három*

*méterre emelkedik az álmogép, majd
visszazuhan. Hogy évtizedek múlva
utasokkal kosarában újra megpróbálhassa.
Hogy immár egyre tökéletesebb és szabadabb
lehessen az anyag, a fizikai törvények által.*

(a mulandóság dicsérete)

Midőn ezt írom, hegyi kertjeinket még hó borítja, az ösvények, az utak jegesek. Ilyen tél lehetett egykor Firenzében is, midőn a mecénás Piero de' Medici palotájába hívatta az ifjú Michelangelót, aki a megrendelést a különös
78 szoborra elfogadta, és elkészítette azt a palota udvarán. Hogy mit ábrázolt a szobor, arról nem maradt feljegyzés még Giorgio Vasarinál sem. A város lakói, a művész apja és a herceg néhány napig csodálhatták csak Michelangelo mesterművét, mert utána elolvadt. A történet mégis fennmaradt, pedig a legmulandóbb anyagra bízta büszke tudását a fiatal mester. Hiszen csupán mesterembernek gondolta magát. Ego visszafogva: alázat, alázat és alázat! A mű a cél, nem eszköz. Pontosan ahogy Muzsnay Ákosnál is. Nem keres alkalmakat, hogy kiállítson, nem eladásra készíti képeit, nem megélhetési művész. Tudja a dolgát, teszi. Nem csinál nagy ügyet belőle. Szolgál, akár egy szerzetes.

Amikor Supka Magdolna (Manna) művészettörténész – aki évtizedeken keresztül figyelemmel kísérte munkásságát - felhívta telefonon, nem találgatott sokáig, megkérdezte Fehér Sólymot: „Mit csinálsz, Apa, vizslatod a csillagokat?” És gondolom, együtt nevettek, mert pontosan ezt csinálta a mi mester emberünk. Utolsó (telefon)beszélgetésük emlékére készült a falon látható, vörösborban is pácolódott korpusz. A címek és ajánlások mégsem fontosak kifelé, ezek csupán a belső viszonyokat jelzik, éppúgy arctalanok, mint Ákos figurái. Nem fontos, ki készítette, kinek ajánlotta a művet. A mű a fontos. Szignózni se kell, Michelangelo is talán csak egyszer tette meg. Bocsánatos bűn. Ahogy az is, hogy a legendásan visszahúzódó Fehér Sólymot lecsalogattuk saját Hegyéről egy másik Hegyre. Remélem, megérte!
(*Elhangzott Pannonhalmán, 2017. 02. 10-én a Tetőtér Galériában*)

NYUGATI FORGALOM

IV

Négy szék és egy asztal. Az asztalon papír – a székekben férfiak. Ablakok az utca fölött. Az utcán emberek – az ablakokon eső. Ez absztrakció, festett kép is lehetne, de az ártatlan, a gyanútlan emberek mozogtak odalenn, és az eső nedvesen verte az ablaküveget.

Mert a négy férfi meg sem moccant, a szabatos jogi okmány az asztalon nem mozdult. Azután...

– Uraim, érdekeinket bemutattuk, egyeztettük, harmonizáltuk. Mostantól mindenki a rá vonatkozó részletek szerint cselekedjék. Indítványozom tehát, hogy egyetértésünk jeléül lássuk el kézjegyünkkel e dokumentumot, és távozzunk.

Felállt egy férfi, papirossal a kezében. Felállt egy másik. Fogta a papírt, átfutotta, és megszólalt.

– Ez megfelel igényeinknek; jó szövegezés. Ez az irat előnyöket és biztonságot szavatol vállalatainknak. Igen, ebben a dokumentumban nagy profitot látok. Aláírom.

Felállt a harmadik. Megigazította szemüvegét, végigolvasta a tekercest. Szája hangtalanul mozgott, és amikor szavak is elhangzottak, mind-egyiknek súlya volt.

– El kell ismernünk, és ebben jogászaink is egyetértenek, e feljegyzés szövege és megfogalmazása *világos*. Mindenhol azt hallom: a hatalom ellenére, amellyel felruház minket, az áll benne, ami jogos, ami törvényileg lehetséges. Így hát aláírom. – Újra elolvasta az iratot, és továbbadta a negyediknek.

Vállalatvezető lévén, mint a többiek, szíves-örömet ellátta volna kézjegyével, hogy azután távozzék. De homloka elfelhősödött. Ült, olvasott, ellenőrzött, felülvizsgált. Azután letette a papírost.

– Noha egyetérttek, nem írhatom alá ezt a dokumentumot. És önök sem. – Látta meghökken arcukat. – A belefoglalt hatalom lehetetleníti el. Az okok, amelyeket megneveztek, amelyek *lehetővé teszik* a jogos lépéseket.

A hatalmas célok, a támogatás teljes biztosítása, a nagy volumenű megengedett intézkedések – mindezt, habár törvényes, nem fogadhatjuk el. Ha törvénytelen lenne, megkockáztathatnánk, mert akkor a törvény szembeszállna velünk – támogatná és nem elnyomná a dolgozók ezreit; védené és nem veszni hagyná a gyengébbek érdekeit.

81

De ha a törvény, ha kormányunk elismeri, hogy ezzel a traktátussal *jogunkban áll* tízezreket elköltöztetni, ahogyan érdekeink diktálják, sőt kihasználni azokat, akiknek jogait képviseljük, akkor ott a határ – nem tehetjük meg a lépést, amely veszélybe sodorná a ránk bízottak boldogulását.

Van hatalmunk, mint mindenkinek, akik nagy célokat szolgálnak. De ha az isteni útmutatás szerint ítélünk, ami pénzemberek számára nem könnyű feladat, megértjük, hogy mint erőseknek mi a kötelességünk az „átlagember” iránt, így hát, uraim, nagyon kérem, ne cselekedjünk ily önző módon.

Ismét csend lett a szobában. Egy üzletember ízekre szedett egy viselkedéskódexet, s ezzel felmutatott egy másikat.

Három társa átlátta okfejtését, s átlátván, a testvériség céljaira cserélte a régi üzleti célokat.

– Menjünk el a busszal, és hagyjuk a jog enyészetére ezt a dokumentumot.

III

A ragyogó reggeli napfény elsuhant a várakozó tetők fölött, és telibe találta a dombon álló ház leeresztett redőnyeit.

A hatalmas, középkori ágyon megmozdult a takaró, és egy álmos fej elfordult a párnán, amikor kopogás hallatszott az ajtó felől.

Két frissen borotválkozott, csinos fiatalember sorjázott be a szobába.

– Jó reggelt, bácsikám! A narancslé előállt – köszönt az egyik, míg a másik az ablakokhoz lépve felhúzta a redőnyöket. A napfény e gesztusra készségesen beözönlött a szobába.

– Elkéstemek, Gregory – morgott a férfi az ágyból. Beleivott a narancslébe, majd felkönyökölt. – A fenébe is! Ha Minnie még egyszer benne hagyja a magokat, ki fogom rúgni. – Kiköpte a magot a szőnyegre.

– Vedd fel, Henry, és dobd a szemétkosárba! – parancsolta.

– Bácsikám – vigyorgott Gregory a tároló felől jövet. – Hogy van a lábad? Jó hírt hoztunk...

– Pofa be! – förmedt rá az idősebb férfi. – Amikor Henry utasítom valamire, azt akarom, hogy Henry teljesítse. Hiába vagytok ikrek, meg tudlak különböztetni benneteket. Szóval szedd csak ki szépen, Gregory, azt a magot a szemétkosárból, hadd csinálja Henry, amit mondtam neki.

Egész életemben arra törekedtem, hogy a dolgok *rendben* legyenek. A könyvtáram mindig ugyanabban az állapotban van. A szobám mindig ugyanabban az állapotban van. A ház mindig ugyanabban az állapotban van.

82 Bementem a városba, dolgoztam, elmentem a templomba, imádkoztam – mindig ugyanúgy. Mindig úgy gondolkodtam és cselekedtem, ahogy kellett. Polgármesterként a legfőbb erősségem nem én magam voltam, hanem a józan szokásaim...

– Ő, újra meg fognak választani, bácsikám – biztatta az egyik. – Most azonban jó hírt hoztunk...

– Teringettét, kölyök, persze hogy meg fognak választani! – szakította félbe a beteg. – Nem erről beszélek. – Türelmetlenül mutatta, hogy még egy párnát kér. – Miattatok aggódom. Megboldogult apátok arra kért, viseljem gondotokat. De a kutyafáját, mit tehetnék? Kitöröm a lábam... le kell vágni, ez a helyzet. Értetek küldetek, hogy legyetek az irodámban, míg felépülök. Az ördögbe is! Elveszteni a fél lábamat még csak hagyján, de valakinek a stupiditása miatt elveszteni egy választást! Mondjátok csak, ugye nem nyúltatok ahhoz a keresztrejtvényhez ott a padlón?... Na azért. Valamivel nekem is el kell foglalnom magam.

– Jó hírünk van, bácsikám...

De az öreg már vissza is süppedt a takaró alá. Enyhült a haragja. Észrevette az ágyán játszadozó napfényt. – Előbb ti hallgassatok meg engem. – Szomorú volt a hangja.

– Jó életem volt. – Feljűk fordult. – De sohasem élveztem. Egy cseppet sem. Túl sok volt a dolgom ahhoz, hogy megházasodjam. Hanyagoltam a nőket. Nem dohányoztam, nem ittam, nem kár... a fenébe is, káromkodtam, de abban mi az élvezet? Sohasem élveztem a golfot, sohasem értem el a kilencvenet. Nem szerettem sem a zenét, sem a költészetet, sem... – A keresztrejtvényére gondolt. Elhallgatott, csendben maradt... Agya különös irányt vett, amerre még sohasem járt.

A nap már az arcát köszöntötte.

– Teringettét, fiúk! – kiáltott fel. – Erre még sohasem gondoltam. A politika egyetlen nagy keresztrejtvény... elragadó. Akárcsak – hirtelen felült az ágyon – az élet! Ááááá! – Sohasem mosolygott még így. – Tegnap este, Henry, még azt gondoltam, lehetne belőlem valami, ha megvolna mind a két lábam. De akár nyomorék vagyok, akár *nem*, most már értem, olyan lehetek... olyan... – Körülnézett a szobán. – Igen! Akár a nap!

Remegő, boldog ujjal mutatott a tűzgyolyóra.

– *Drága* bácsikánk – nevettek az ikrek, és Henry azt mondta: – Megvan mind a két lábad. Ez a jó hír! Az orvos közölte, hogy fölösleges az amputáció. A lehető leghamarabb el kell kezdened járni. Holnap délután mindhárman bebuszozunk a városba!

A tízhüvelykes hanglemez forgott a korongon. Gyönyörű, pezsdítő trombitaszóló áradt a kis hangszóróból. A lány felkelt a padról. A kapcsolóért nyúlt, és az éles trombitahangok gurgulázva elhaltak. 83

Felkavarta a zene; gyermekkoráról álmodott.

A kis próbahelyiségben lemezalbumok sorai fogtak közre két férfit. Az egyik előhúzott egy Beethoven-négyest, és odaadta a másiknak.

– Próbálja ki ezt, uram, amint az ifjú hölgy végez a gépnél.

– Semmi szükség rá – nevetett a másik. – Azt hiszem, a Budapest Vonósnégyesben nyugodtan megbízhatom. – A lány kilépett a fülkéből, és letett ötvenöt centet a pultra.

– Megveszem – mondta, felmutatva a lemezt. Így hát a férfi és a lány együtt távozott a lemezboltból, hónuk alatt a hanglemezekkel.

– Jó meleg napunk van – kezdte a lány.

– Ó – felelte a férfi –, nekem semmit sem tartogat a nap. Már az éjszaka sem.

– Szóval maga is így érez? – vágta rá a lány. – Maga is úgy érzi, hogy... mintha mozdony volna a síneken... csak megy, megy, és nem tudja, hová? – Elpirult – végül is egy vadidegennel beszél. – Komolyan gondolom. Maga szerint van értelme az életnek?

– Nekem nincs se éjszakám, se nappalom – felelte őszintén a férfi. – Csak ez van. – Felmutatta a lemezt. – A zenén múlik az életem.

– A lány felé fordult. Látta, hogy csinos, de inkább a bája ragadta meg, mint az arca. Barátságos mozdulattal kézen fogta. – A parkon át megy?

– Nem bánom – felelte a lány, és elindultak az ösvényen. Egy perc múlva egy padhoz értek, amely két fa között állt.

– Itt mindig megpihenek egy kicsit – mondta a férfi, elengedve a lány kezét. – Talán még találkozunk.

A lány arca még pirosabb lett. Remegve megérintette a férfi kabátját, és azt suttogta: – Nem bánja, ha én is leülök? *Kérem!* Muszáj! – Némán állt.

A férfi beharapta az ajkát, szelíden elvette tőle a lemezt, az albumával együtt letette a padra, és odahúzta maga mellé a lányt. Aztán még közelebb húzta, és lassan átkarolta a vállát.

– Nem mertem remélni – mormolta –, mert attól a pillanattól fogva, hogy megláttam, már tudtam, miért jelent nekem olyan sokat a zene. Azért, mert pótszer... csodás pótszer, persze... valami jobbat helyettesít... olyasmit... olyasmit... – a lányra nézett – mint maga.

Ültek, örültek egymásnak.

– Most úgy forog körülöttünk a föld, mint egy óriás hanglemez – folytatta a férfi. – És ez a lemez... hallja, látja?... az élet dalát játssza!

Most mindenütt zene van. Ezek a fák, ez a fű, ez az ég, mind a mi ritmusunkra ring. – Kitérta a másik karját. – Ó, szerelem! – Lehajolt, és megcsókolta a lányt.

– Holnap délután buszra szállunk, és bemegyünk a városba a házassági engedélyért meg a többiért.

– Igen – dalolta a lány, és megigazította a férfi gallérját.

I

Kedves Anyám!

Nagy alázattal írom neked ezt a levelet, kedves anyám. Most már túllátok gyengeségemen és embertársaim gyengeségén. De csak mióta felkelt ma reggel a nap.

Életem első tíz éve csakis énvelem, énvelem, énvelem volt tele, semmi mással. Csak azok a dolgok érdekeltek, amiket adhattál nekem. Ételet akartam, álmod, gyönyört. Önző majom voltam. Nem érdekelt, ki van mellettem és miért.

Aztán a rákövetkező évek során egyre erősebben éreztem magamban valamilyen „jelenléte”. Hogy minek a jelenléte, nem érdekelt, csak annyit tudtam, ha helyesen cselekszem, ez a „jelenléte” rám mosolyog. De amikor magammal gondoltam – s ezzel ártottam valaki másnak –, ez a „jelenléte” összevonta a szemöldökét.

Végül megtanultam szeretni ezt a „jelenléte”, és Istennek neveztem. Segített megértenem, hogy ő az élet igazsága. Megértettem, hogy követnem kell, és próbáltam közelebb húzni magamhoz. De ő azt mondta, „Még nem állsz készen”, és kartávolságom kívül maradt.

Elcsüggedtem, amiért nem birtokolhatom. Leteremtettem, és visszatértem... majdhogynem életem első fázisához. Dohányoztam, káromkodtam, jól éreztem magam – azt hittem, már végképp nem érdekel.

Aztán ez a „jelenléte” bátorításokat kezdett a füleembe suttogni. Hallgattam. Olyan fényt tartott elém, hogy nem tehettem mást, megpróbáltam. Csak attól féltem, nem érem el ezt a fényt, mielőtt meghalok.

Küszködésem közepette rátaláltam gyarlóságomra. Isten, suttogva, megmutatta az erőmet is. Így hát felfedeztem egy másik módszert: ha ez sem válik be, személyes hitvallásra lesz szükségem, amely tálentumaimra és kudarcaimra is kiterjed.

És csodát tett, mert a beteljesülés nehézsége módot adott rá, hogy megismerjem és kipróbáljam erőmet.

De ráébredtem, hogy ennek a hitvallásnak sem lehet eleget tenni, így hát kiegészítettem erre: „isteni jelenléte”, és máris értelme lett minden fájdalomnak és kellemetlenségnek.

De ez a kiegészítés sem hozta közelebb a fényt. Most már csak az Ő JELENLÉTÉRE vágytam önmagamban; de hiába. Hagytam, hogy Ő beszéljen hozzám; könyörögtem Neki. Azt követtem, amit Ő: csakis az Ő akaratát igyekeztem teljesíteni.

És ma, ma ajándékot hozott a nap. Kedves anyám, ma végre eljött hozzám a fény – éppen a legjobbkor. A legjobbkor, mert kezemben tartom az Egyesült Államok Hadseregének befogadó nyilatkozatát. Holnap buszra szálllok.

Szerető fiad, —————

0

Associated Press – „Tízen vesztették életüket az évszak eddigi legszörnyűbb közlekedési balesetében. Ma késő délután egy busz összeütközött egy teherautóval, és felborult. A halottak között van négy vállalatvezető, egy kisvárosi polgármester és egy fiatal nő. Az áldozatok teljes listáját lásd a harminckettedik oldalon.”

„Mert mindenki a maga útján jut a mennyországba.”

(Fordította: Gy. Horváth László)

Új Forrás 2017/4 – Truman Capote:
Nyugati forgalom

Nem lazán, nemtörődöm módon, nem kényemre-kedvemre kezdtem játszani. Ez az egy lehetőségem maradt. A játékos napok toronyablakaiból jelszóra előugrottak az éjszakák csontbábúi, valószerű rémületcsomagjaikkal, minden

86 Lábass Endre

ROBINSON CARUSO

életének hiteles története

éjjel egy kegyetlen bírót ült mellettem, mindegy egyes átkozott éjfélkor ott vallatott a fülesfotelben némán és láthatatlanul, de a nappalok játékkal teltek, önfeledten, éjfeledten.

Így találtam ki a

növényjátékokat évtizedekkel ezelőtt. A Gellérthegy tetején éltem, szombatonként boszorkányok jöttek látogatóba seprűnyélen. Első önálló lakásom volt, garázsból alakították át úgynevezett emberi lakhatásra a II. világháború után. Winckelmann Gestapo főnök használta – nem akarta beosztottai autóival együtt tárolni drága kocsiját. A kopottszürke ház, e nagy doboz, a hegyoldalban állt, ezért a keskeny utcáról, inkább ösvényről, a garázs ajtajához betonhíd vezetett a múltidőben. Egy híd lett életem első kertje. A garázs nem volt kastély, mégis úgy éreztem, ez a Rejtelmes sziget Gránitpalotája. Egy kis szoba, futószőnyegnyi előszoba, abból nyílt egy főzőkonyha meg egy napsütötte fürdőszoba. A kádból a nyitott ablakon a dzsungeles hegyoldalra láttam, az ablak előtti fán egy dagi mátyásmadár lakott – kísérteties hangokat hallatott az ágon, míg én regényeket olvastam a vízben. Dalolásnak szánta, nyilván nem nyikorgásnak. Átölelt a vad, háborítatlan természet. Miért nem szelíd, miért nevezik vadnak azt, amit még nem bántott senki sem? A Titkok egyike, melyek megfejtésén még dolgozom. *Robinson Carusónak* neveztem magam és énekelgettem a hídszigetemen.

Sokat ültem a kádban. Olvastam. Odakint recsegve nyikorgott a madaram, mögötte a hegyoldal magasodott, a rejtelmes sziget. Nem is utcára nyílt a kovácsoltvas kertkapum, igazából ösvény volt, alig tudott elaraszolni rajta hazáig a szomszéd színésznő kocsija. Finom kis nőszemély volt Nemescek, betonozott pincéjében konzervhegyeket rejtegetett további háborúk esetére. Ha hajnaltájt felriadtam, mindig kibotorkáltam és kinyitottam birodalmam ajtaját – némán csodáltam ahogy előttem feküdt a híd, végén a vas kertkapuval. Gótikus regény volt az éj, a kapu mellett hatalmas gesztenyefa állt, a cirádás régi rács és a lombhálózat fekete csipkeárnyékkal borított rám és a kertre. Némán álltam a sötétben, kihez is beszélhettem volna. A mátyásmadár már aludt valahol fölöttem, a többi láthatatlanok között.

Szép ismétlődés volt, ahogy délutánra az ösvény lassan besötétedett, elveszett, a kerítés már nem volt látható – ekkor, ebben az átmeneti pillanatban

a hegyoldal kertem része lett. Nem jártak arra sokan. Talán óránként suhant el hazafelé egy-két hegylakó. Voltak köztük szép lányok is, egyiknek szőke kontya volt, ő később restaurátor lett – a később meg a lett összolvadnak a múltban –, a másikkal egyszer táncoltam szobámban pár pillanatig, abban a kis forgásban eldőlt, hogy testünk se, életünk se kapcsolódik össze. Pedig finom pihék borították a csípőjét, és esszéket írt. Később tehát gogótáncosnő lett. Egyszer még próbálkoztunk, illetve ő megjelent – büszkeségét elsöpörte kíváncsisága, amikor meglátta kertem végében a tükörfalú, belga fagyaltos kocsi.

87

A Life Magazin Kína-tudósítója épp Moszkvából érkezett. A szép szomszéd lány megpillantotta betonhidamon, a futóbabok, a szőlő és a napraforgók árnyékában a tábortüzet, megérezte szép kis orrával az illatot, gondolt egyet, gondolt még egyet, de már sokkal rövidebbet, felkapott valami csinosnak szánt cuccot, és véletlen arrajárásnak álcázva, a kerítésenél lassítva, átrohant.

Tényleg lánybűvölő csoda volt az a fagyaltos kocsi! Miért volt egyik oldala embermagasságú tükör? Mert azon át lehetett lefényképezni a hajukat megigazító gyanútlan messzeföldieket. Hát nem szép a leselkedés. Joseph és a szép szelíd Catherine végigzötyögtek nagy Oroszországot is a ravasz fagyiskocsival. Most meg egy kis gázpalackkal pastát főztek nekünk garázslakásom előtt, a növényekkel beültetett hídon.

Lányvendégek dugták be orrukát, szomszéd madarak dühöngtek, szerencsére nem értették, bár... Ki lehetett találni. A fenti lakásból a téglagyár nyugállományú vezérigazgatója figyelt csöndben, atlétatrikóban.

A híd alatt is volt egy kis lakás, ott élt mamájával a kisfiú, akiről egyszer egyből kitaláltam, hogy súlyemelő akar lenni, és attól fogva testvérek lettünk, hiszen akik egyből, szavak nélkül felismerik egymás vágyait... Ez persze hibás fogalmazás, én is észrevettem, mert felismerte-e a nyizlett kisfiú, hogy én miről álmodozom? Mire vágytam akkoriban? Társra, mint a kinti fán a mókusok.

Még előttem van az az este, jó, már lényegében szétesett, de össze tudok kaparni egy csomó részletet. Jó idő volt, az eső nem verte el a bulit. Nem voltam sohasem bulizós, gyerekkoromban egyszerűen azért, mert ott-hon bezártak, és akit éveken át bezártak, azt már a fene sem hívja meg többé bulira, mert nem szokták meg a bulikon.

Boldog voltam a hegyoldali garázsparadicsomban. De hát még megvolt a betonzsiráfom és a betonasztalom. Magyar Ferenc betonzobrász hozta őket ajándékba, sántán, öregén, taxival. Kikászálódott az ösvény végén, a tisztáson – ahol a taxi egyáltalán meg tudott fordulni, hogy aztán elmeneküljön ebből

a csapdából –, Feri bácsi botját előre nyújtva kitornászta magát, a tisztáson megállt, végignézett a higanyszerűen fénylő, kanyargó Dunán, a felhőkön, ahogy jöttek Esztergom felől és lassan beúsztak Pest nagy félszigete fölé, bólintott, a sofőr kinyitotta a csomagtartót, elővett egy háromszegletű kisasztalt, 88 olyan legömbölyített, hatvanas évekbeli háromszög volt ez, aztán nagyon óvatosan előbányászott a csomagtartó mélyéről egy zsiráfot, mely, amint egy mesekönyvben kell, sárga volt és barnapettyes, csak beton. – Kis kert, kis asztal, öregem :) – mosolygott bajsza alatt kis és nagysárói II. Magyar Ferenc Vilmos, a proletárherceg, és atyaian vállamra tette kezét.

Azért próbálom felidézni azt a Kertet, egyetlen Kertemet, mert ott ragadt rám a szokás, hogy a Tájéttől növényeket lopok.

Éjszakánként indultam, amikor a szomszédok már sejtetően mindannyian hazaértek, és tudni lehetett, hogy a hegytetőről nem fognak elmászkalni sehová, hanem bemennek, jól bekulcsomolják az összes biztonsági zárral a vastag, drága ajtót, és elégedetten végigtekintenek életük műgyűjteményén. Vagy ambróziától elázva kilépnek lakásnyi teraszukra ezek az istenek, a felhőszélről megnézni, megvan e még a lenti, szegényekkel teli Város. Aztán a tévé elé ülnek, és a barátnő néven futó alkalmazott behozza a langy teát.

Ekkor én még ráhagytam egy kis időt, ültem csöndben a futóbabjaim és a gesztenyefa levélernyője alatt a lomtalanításon lelt bő fonott fotelben, szalmakalapban, csendben. Mókusok dugtak a fán.

Egy óvatlan mozdulásomra a fiú lerohant az ágról, odajött a lábamhoz és dühösen fújt rám – féltette a szőrös kis nőjét. Elvoltam. Biztosra akartam menni, nem mentem sehová. Úgy félóra, egy óra telhetett el, akkor már tényleg senki nem mozdult, a mókus is elaludt a sértődött mókuslány mellett. – Ezek utána teljesen átalakulnak... Isten ismeri ki őket.

Na, ekkor felálltam, kinyújtóztattam végtagjaimat, fogtam a nylon szatyrokat, a lapátot, kiléptem a vas kertkapun, óvatosan, hogy ne nyikogjon, átkeltem a már teljesen sötét ösvényen, és felkapaszkodtam a hegyoldal vad dzsungelébe. Péter és a farkas. Tudtam, hogy távolabb tisztások is vannak, azokon nem jár emberfia. Csak a város felől elkószált fénylények suhannak át. Hullóangyalok.

Megkerestem a tisztást, és a holdfényben kiástam a széléről ilyen-olyan növényeket, virágokat. Csak Andersen Holdja látott. Másnak ijesztő lettem volna. Ezeket a kiásottakat otthon korhadt faládákba ültettem a betonhíd két oldalán, saját földlabdáikkal együtt. Egyes szép részleteket fotós előhívó tálakba fektettem – dzsungelkivonatok, életszigetek –, talán abból az érzésből, hogy a szomszédok a fogságban is együtt maradjanak. A növénytálakból télire is bevittem magammal egyet a szobába, ott derült ki, hogy röplakói is vannak, egy csomó katicabogár.

De eredetileg nem tél volt, hanem a nagy növénylopás nyara. Mivel futóbabot is ültettem, aki a kikötött madzagokra a maga levetközhetetlen szokása szerint kényszeresen felfutott, és beborította a lassan kertté magasztosuló betonlapot, és szőlőm is termett, az egészet pedig sátorával borította be a gesztenyefa, védtelen üldögélhettem rövidnadrágomban, lukas szalmakalapomban a hídon. Nem látott már rám a téglagyár vezérigazgatója, sem a magas, elegáns, jóarcú sunyi a harmadik emeletről. Viszont lentről feljártak hozzám a kertbe a híd alatt lakó félcsalád soványka tagjai. Ez lett az ő kertjük is. Összefogás – vad gesztenyefa, szelíd hídlakó, ötéves súlyemelő.

Lassan kertépítő hírébe kerültem. A szomszédok meg-megálltak a kertkapuban, és elégedetten bólogattak – Ez igen! Ez... Ez, igen! Ilyen gondosan rendbe rakta ezt a csupasz, ócska kis hidat, édesem! Ez itt egy kis Paradicsom! Maga a semmiből is Otthont varázsolt ide! Azt álmodtam, hogy ezek után hazaügettek a mamák, és férjül javasoltak szép süldőlányaiknak, mint gondos kertészt.

Ekkoriban elkezdtem egyéb növényjátékokat is kitalálni, például, hogy hajnalonként lesétálok a hegyoldal kő lépcsősorain a Dunapartra – akkor még kék fényt permeteznek a harmatos fűre a gázlámpák, és még csak a pecások állnak magas gumicsizmájukban a hordalékszatyvokon, uszadékszigeteken, mint ottfelejtett szobrok. Csöndben, lassítva, puhítva érkezem, hogy ne zavarjam el a viktim pontyokat, lelépkedek a vízpartra, előszedem hátizsákomból a vén szitát, bemerítem a vízbe, és kiszitálom szépen az uszadék magokat. Ezt ugyanis régebben észrevettem. Rengeteg magot sodor magával egy folyó, aztán valahol, ahol éppen úgy fordul a sodra, kedve, kidobja, elülteti. A déli vasúti hídnál például ily módon paradicsomfa nőtt. Csak nem tudtam nyugodtan szüretelni, mert a híd katonai övezet, és fentről gyűlölködve-reménykedve figyelt a gépfegyveres őr – teszke valami veszélyeset gyanúsat, akkor lelőhet, végre használhatja fegyverét. Ilyenek ezek a játékok.

A másik abból állt, hogy a város különböző pontjairól földet gyűjtöttem zacskókba, filccel felírtam rájuk, honnan származik a föld – mondjuk: Ez itt a Fecske utca földje. –, otthon aztán elültettem a város utcáiról, tereiről elnevezett földlabdáimat, és vártam, hogy kinőjön a város, mindegyik utca a saját növényeivel. Úgy sejtettem, a városoknak is saját jellegzetes flórája van, sőt egyes utcáknak is – most nem említem a Józsefváros kis kertes házaiban rejtőző mesebeli rózsabokrokat, meg a gettó bőven termő fügefáit.

A következő játékom az ágak gyűjtése lett, hazavittem a levágott, lehullott gallyakat, ha úgy láttam, még pislákol bennük az élet – na ez jó, ágakban pislákolás... –, lomtalanításokon talált emberfejnyi befőttés üvegekbe

tettem őket, vízbe, és vártam, kigyökereznek-e. Ha igen, és igen, akkor szépen benőtték a gyökerek az uborkásüvegeket, és lehetett bámulni, csodálni a csipkefinom gyökérhálózatokat. Ez a játék hűen követett eddig a percig, amikor sokadszor belefirkálok az emlékeimbe.

90 Lassan átalakult festőéletem is. Már nem érdekelték a kiállítások, nem akartam ismeretlen vevők lakásainak falait se pénzért képekkel díszíteni, hiszen miből gondolom, hogy valami, ami engem boldogít, majd másnak is tetszik, olyannyira, hogy pénzt is adna érte. Pláne, ha én is annál szomorúbb leszek a képtől, minél jobban sikerül. Először csak télikabátokat akasztottam kiállításaim képeire, aztán rájöttem, hogy legszebben növényeim mögött mutatnak, mint hátterek, nem is hátterek, hanem együtt élők, rétegek. Elkezdtém növénylányeket festeni.

Orromat az égkékre mázolt farostlemezhez nyomtam, ettől az orrom hegye égkép lett, viszont maradt a lapon egy kis orrfolt, embernym, az lett a következő növénylány orra. Távolabb álltam, hogy kissé lejjebb érjen festménylányorrot az orrom – egy férfi égig érjen a nő szemében. Legyen karcsú, magas és, na jó, lehet szegény, ha más választása nincs, de mindig legyen vidám.

Más lakásba költöztem, meghalt édesapám – édigért. El kellett hagynom a hegyoldalba varázsolt édenkertemet. Lementem a félelmetes, kocsi-bűzös, örökké árnyékos budai Fő utcájába, ahol születtem, aztán évek során onnan is tovább – itt le lehetne írni családi életemet, ezeket a magvába halt kísérleteket, de minek. A növényjátékokról akartam valamit összeírni.

Megkértem Annát, ha már kiutazik, szedegessen nekem az ottani földről ismeretlen magokat, aztán itthon mindet elültetem, és várom a csodát. Pár hét múlva kaptam tőle egy zacskót, amikor hazajött.

– Ebben vannak a magok – mondta –, nem felejtettelek el, és képzeld, a gyerekeknek elmeséltem, hogy mit játszol... És tudod, hol laktunk? A jeruzsálemi botanikus kert mellett. Hát átmentünk velük, boldogan, négykézláb söpörgették neked a magokat, és elneveztek Mister-y-nek. A titokzatos ember, aki nem tudja, mit ültet, nem tudja, mi kel ki belőle, de várja a csodát.... Ez nagyon tetszet nekik, a gyerekek ezért adtak nevet neked.

Április végén érkeztek az első magok. Ahogy hazamentem, összeadtam, hogy sok munka vár még rám e játék során. Ha komolyan akarok játszani. Először külön kell válogatnom a különféle magokat, le kell fényképeznem őket, beszámozva gondosan, aztán a kis cserepekre felírni ezeket a számokat, és akkor, ha valami netán kikel, tudni fogom, melyik magból született, és meg tudom ismétetni a kísérletet. Rég megtanultam, hogy csak az a hiteles kísérlet, ami megismételhető. Ezen a ponton felötlött bennem egy pillanatra, hogy hiteles kísérlet-e életünk... De elhessentettem a zavaró gondolatot.

Május tizedikén tehát elővettem az íróasztalból pár fehér ánégyes lapot, csoportokba, kis kupacokba válogattam rajtuk az egyforma magokat, filccel megszámoztam őket egytől tizenháromig, aztán mindezt lefényképeztem, majd elővettem tizenhárom sárga filccel beszámozott kis cserepet és elültettem minden fajtából pár magot.

91

Hetekig nem történt semmi. Hamar elkezdtem félni. Jött a hitetlenség támadása: majd nem történik semmi, nem lehet csak úgy, egyik földrészről a másikra átültetni magokat – életeket.

A Népszínház utcai virágboltosról, aki sosem szokott mosolyogni, ekkor kiderült, hogy kedves ember, csak éppen nem mosolyog. Vigasztalt, ne féljek, vannak magok, amik hónapokon át alszanak, sőt! Még sokkal de sokkal hosszabb ideig... Csak várjak türelmesen.

Vártam. Suhogva szálltak a naptár lapjai. Egyik nap valamennyit aludtam. Kész csoda volt. Feltápáskodtam, még leragadtak a szemeim, odamentem a virágokhoz, és az egyik cserép sarkában észrevettem valamit. Először azt hittem, odaesett egy száraz levél, megpróbáltam eltakarítani, de a földjébe kapaszkodott. Gyorsan elengedtem. Nagyon megörültem neki, vettem a szemüveget, megdörzsöltem a szemem, és akkor láttam meg, hogy fehérszirmú, apró virág, a földben már megvan a szára is, sőt kerek levelei. Olyan volt, mintha már a föld sötétjében kitérta volna a szirmait. Mindenhol lehet.

Új Forrás 2017/4 – Lábass Endre: Robinson Caruso
életének hiteles története

Nem utazom. De évtizedekkel ezelőtt elkezdtem megkérni barátaimat, ha messzi földre utaznak, hozzanak nekem növénymagokat.

92 Jeruzsálemből, Oslóból, Argentínából jönnek szépen hozzám, a Napházba a magok.

Először, éveken át, felírtam, kicsoda, melyik égtájról hozta valamelyik madárlátta növénycsomagot.

Kibontottam a zacskót, egy hófehér papírlapon szétválogattam a különféle magokat, minden fajtát bekarikáztam a papíron, és megszámoztam a köröket, aztán számaikat írtam cserepeikre, hogy tudjam, melyik növénynek hogy néz ki a magja, melyik magból kicsoda nő.

Ez ment sok éven át, életem egyik fő része, kedves játéka volt. Ahogy barátaim lassan bejárták a világot, megismertem sok csodálatos virágot.

Egyszer minden véget ér, elszakadt bennem valami és véget értem.

Megállt az idő, mások locsolták a növényeket.

Lassan mindent belepett itt a por.

Akkor egy szép napon csoszogva, botra támaszkodva megint beléptem az ajtón.

Itt kimarad egy szakasz. Eljött a tavasz.

Április eleje lett. Attól fogva csak bedobáltam a magokat a cserepekbe, fogalmam sem volt már, hogy melyiket hova, aztán megint idők estek ki, ha megjelent valami furcsaság, volt, hogy egyből nem is láttam meg, csak pár nap múlva vettem észre, máshol járt a figyelmem. Már soha többé nem figyeltem olyan régi rendszeren.

Így viszont csodás meglepetések érnek, mert hatalmas, kinyílt virágokat veszek észre, a növekedés szakaszait kihagyom. Egyből felnő a gyereke, és akkor valami varázslattal összerándulnak az évek, mégis láthatom felnőni őt, állok majd a növények mögött és nézem, ahogy a padjánál tanul.

Most oldalra nézek, a Párizsból Futó Rózsától kapott viseltes laptop képernyőjére. Csak azon tudok zenét hallgatni, ez a gép már az írástól is sokszor lefagy. Nézem, semminek nincs címe, csak az van odaírva, ismeretlen album, ismeretlen előadó, a daloknak meg csak a hosszúsága olvasható, 4:27, 3:47, 4:04, 4:38, 3:01, 2:30, 2:28... – Ebből talán meg lehetne határozni, ki énekel... Gondolom, jó is játék lenne... – Ekkor a gépből, a növények közül halkán dűnnyögve Tom Waits kezd énekelni.

Évtizedek óta magokat hozatok mag-amnak, mikor a barátaim a világ mindenféle égtájaira utaznak. Annával Argentínából és a jeruzsálemi botanikus kertből. Ez tán az én nemutazásomat jelképezi. Meg a szeretetüket. A távolban is velük vagyok, nem hagynak itt, magamra, rám gondolnak a távolban és gyűjtik szeretettel a magokat.

93

Ez megy itthon régen.

Most péntek este nem tudtam aludni, vacakul voltam, a gyógyszerektől verejtékeztem, de így viszont könnyedén megvártam a hajnalt, és láttam az ágyból az olimpia megnyitóját. Csodaszép volt, minden előzetes gyalázkodást elsöpört... Felhangzott édesanyám régi kedves brazil dala, elsírtam magam, és arra gondoltam, még élek, megéltem ezt a riói olimpiát. Ez is egyfajta időszámítás... Szüleim már rég nem élnek... És közben csak ment a dal, és azt éreztem, elfelejtettem, hogy milyen szépek voltak, és imádtak táncolni és szerették a brazil zenét, és a nagyszobában ragyogott a csillár, az összes minyonégő, karcsú magas édesapám, későbbi kegyetlen revizorom fiatal fiú volt, átkarolta kicsi, gyönyörűszép feleségét, édesanyámat, akinek majd eltörte az orrát.

Ment ez a gyerekkorombeli brazil dal, és akkor egy filmen kezeket mutattak, egészen közelről, meg földet, a kecses női kezek magokat tettek a földre és finom mozdulattal belenyomták a magokat a földbe – minden sportoló kap majd egy magot, amit elültetnek és lesz egy erdő.

Nem tudom ezt leírni, lehetetlen, csak aki ismer, aki kicsit velem élt, az tudja, ez a mozdulat volt az én egész életem.

Ekkor világosan éreztem, ez itt az én olimpiám. Nem mondom giccsesen, hogy az utolsó. Ó, nem. De annyira jól esik, hogy elértem.

Csodaszép varázslat az elérhetetlen messzeségben.

Ez még mindig az életem.

•

Joan Baezt hallgatom.¹ Szép. Most éppen – 0, Freedom... – Legyenek itt megörökítve a mai többi csodák: – egy szép szalma lámpaernyő – már fel is szerettem, tört fényt vetít életemre – és huszonnégy kicsi zacskó virágmagokkal:

Grenadin szegfű (Commelina Coelistis), Lampionvirág (cca 150 mag), Évelő díszpipacs (cca 100 mag), Őszi margitvirág (cca 500 mag), Cickafark (cca 1200 mag), Szárazkötészeti keverék (a csomag az alábbi virágok vetőmagját tartalmazza: Rózsás napsugárka, Szamárlenyer, Bíborka, Díszök, Évelő fátylvirág, Szalmarózsa, Szarkaláb, Sárga agerátum, Borzaskata(!), Lampionvirág, Kerti sóvirág, Vasvirág), Évelő csillagfürt (Lupinus Polyphylus), Bársonyvirág (cca 150 mag), Liatris spicata, Évelő margaréta (cca 250

mag), *Datura metel* (Angyaltrombita, cca 200 mag), Pézsmabúzavirág (cca 200 mag), Évelő margaréta (*Chrysanthemum leucanthemum*), Kerti sóvirág (cca 100 mag), Körömvirág (cca 100 mag), Borsikafű (*Satureja Hortensis L.*), Harangláb (*Aquilegia caerulea* – ma éppen harangoztak a szegény Kál-
94 vária téren, amikor lomira indultam délben, meg is álltam, de a harang nem látszott a haranglábban), ekkor jön a meglepetés a kicsi zacskók közt, az: Égőszerelem (*Lychnis chalcidonica*), aztán Paprikavirág (*Salvia splendens* – az erős paprikára mondják, hogy kétszer csíp, hát, tán az Égőszerelem is), Levendula (*Lavandula angustifolia*), még egy Szalmarózsa (cca 400 mag), Díszparéj (cca 2000 !! mag), végül a csodásnevű Záporvirág (nagyvirágú színkeverék, *Gazania splendens*).

¹ <http://www.youtube.com/watch?v=qE4ywDFSR3k>

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő, kiadóvezető)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, Zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, felelős szerkesztő, próza rovat: szenazol@gmail.com)
SZÚCS BALÁZS PÉTER (Füstjelek online rovat)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

ACSAI ROLAND
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
TURI MÁRTON
POGRÁNYI PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PETER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2890 Tata, Székely B. u. 2/A Telefon: 20/3353 626
E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.